

АБДУЛЛА ҚАҲҲОР

АЯЖОНЛАРИМ

Икки парда,
олти кўринишли пьеса

ҚАТНАШУВЧИЛАР

Қаримжон — ёш врач.
Умида — ёш врач.
Бўстон — Қаримжоннинг онаси.
Жамол — колхоз раиси.
Шакар — Умиданинг онаси.
Ашуралиев — Умиданинг отаси.
Тўтинисо — қўшни хотин.
Хайри — Тўтинисонинг қизи.
Собиржон — монёр.

БИРИНЧИ ПАРДА

БИРИНЧИ ҚУРИНИШ

Аэропорт паркида хилват бир гўша, Пастак стол, Учта курси, Ташқарида самолётлар ҳайқирмоқда. Диктор товуши: «672—маршрут бўйича 67-рейс билан учувчи самолётга йўловчилар чиқарилмоқда. Йўловчилар, самолётга чиқишларингизни сўраймиз!»

Умида (*бир қўлида чамадонча, бир қўлида гўлдаста, Шакарни бошлаб киради*). Самолёт вақтида келар экан, аяжон, мана шу ерда ўтира турайлик.

Шакар. Уфф!.. Насибанг Қаримжоннинг насибасига қўшилган экан, мен нима дейман, бир муҳаббатинг ўн бўлсин, дейишдан бошқа сўзим йўқ!.. Лекин қишлоқ қизлари шаҳарга талпинётганда сенинг қишлоққа кетишингга ҳеч чидолмайман!

Умида. Аяжон, айтдим-ку: ҳукумат қаерга тайин қилса ўша ерда бир-икки йил ишлаб беришимиз керак! Қелганимдан бери елиб-югуриб зўрга унатдим: икковимизни бир районга юборадиган бўлишди. Районга борсак бас, у ёғини Қаримжон акам колхоз раиси билан қишдаёқ гаплашиб кетганлар... Бир-икки йил ишлаймиз, ундан кейин, бир гап бўлар... (*Соатига қараб.*) Ие, самолёт аллақачон қўнипти-ку! (*Ташқарига қарайди.*) Вой, ана Қаримжон акам!

Умида югуриб чиқади ва Қаримжон билан киради.

Қаримжон. Салом, аяжон...

Шакар (*унинг пешанасидан ўпади*). Қўша қаринглар!..

Қаримжон. Дадам яхшиларми...

Шакар. Яхши. Келадиган эди, лекторларнинг семинари бор экан, кутдик-кутдик, чиқавермаганидан кейин келавердик. Семинар тамом бўлгандир, ҳозир келиб қоладилар... Қаримжон, уйга кирмас экансиз-да.

Қаримжон. Умидахон айтгандилар-ку: иссиғида бориб қоғозларни топширайлик, ишимизга ўрнашайлик, ундан кейин келаверамиз-да!

Ш а к а р (*ўпкаси тўлиб*). Биттаю битта қизим... Бутун умрим, бугунги куним, келажагим ҳаммаси шу. Мен Умидани сутим билан боқдим, меҳрим билан ўстирдим, бунга тикилган тиканга кўз қорачиғимни тутдим. Гулдай қилиб ўстирдим. Мана, сизга насиб қилган экан, кўкрагингизга тақиб олдингиз. Минг марта розиман. Дадаси ҳам рози. Умидани сиз ҳам гулдай асранг, ҳеч қачон сўлмасин, ҳамиша яшнасин!.. Икковларинг под-ручка қилиб юрсаларинг шаҳар кўчаларига қандоқ ярашасизлар!..

Қ а р и м ж о н. Албатта...

Ш а к а р. Умидахон қиз бўлиб қўлига битта игна олган эмас, умрида битта пиёла ювган эмас, фақат, фақатгина ўқиган! Шунинг учун сочини тараса ҳам қўли қаваради!

У м и д а. Вой, ая, бу мени мақтаганингизми, ёмонлаганингизми? Ётоқхонада пол ювар эдим, дераза ювар эдим!

Ш а к а р. Биз вақтида ўқиёлмадик, шунинг учун яхши турмуш қилолмадик. Сизлар ўқидиларинг, яхши турмушни тўлиқ кўришларинг керак. Шаҳарда бўлсаларинг кир-чирингни ўзим чиннидай қилиб ювдириб, дазмоллатиб бераман!

Қ а р и м ж о н. Қўйсангиз-чи, ая! Ўзимиздан иш ортмайди.

Ш а к а р. Йў-йўқ, сиз ҳам докторсиз, бунақа ишларга сиз ҳам қўл урманг! Шунақа хотинлар ҳам бор! Эрига кир ювдиради, қошини тердиради... Буларга қолса болани ҳам эри туғиб берса!.. Даданг мунча ҳаялладилар?

У м и д а. Ҳайронман...

Ш а к а р. Даданг икковимиз тўйинг режасини чизиб қўйдик. Шаҳарда тўйлар аломат бўлаётибди.

Қ а р и м ж о н. Тўй тўғрисида изму ихтиёр сизларда...

Ш а к а р (*сумкасидан сурат олади*). Айтгандай... қизим, қанақа сурат юбординг менга, наҳот шу Қаримжон бўлса!

Умида суратни олиб қотиб-қотиб кулади.

Қ а р и м ж о н (*суратни олиб*). Ие! ЗАГСдан ўтган кунимиз ўртоқларимизни чақирган эдик. Шунда Умидахон олган эди. Тоза болабсиз-ку!.. Уй қоронғироқ эди. Ўзимдан галстугим яхши тушибди...

Ш а к а р. Сиз ҳам аянгишга Умиданинг шунақа су-
ратини юборганмисиз?

Қ а р и м ж о н. Йўқ, мен... сурат юборганим йўқ.

У м и д а. Ая, ростини айтсам, Қаримжон аяларига
ҳали маълум қилмаган эканлар.

Ш а к а р (*чўчиб*). Ростданми?

Қ а р и м ж о н. Рост. Маълум қилмаганимни Уми-
дахонга ҳам яқинда айтдим.

Ш а к а р (*ташвишда*). Нега маълум қилмадингиз,
аянгишнинг кўзлаган қизлари борми?

Қ а р и м ж о н. Йўқ...

Ш а к а р. Вой, кўзлаган қизлари бўлмаса, нега
маълум қилмадингиз?

Қ а р и м ж о н. Ҳар келганимда «сенга унақа қиз
олиб бераман, бунақа қиз олиб бераман» деяверар
эдилар.

Ш а к а р. Қанақа қиз ахир?

Қ а р и м ж о н. Узлари сал эскичароқ... у кишига
хат қилмаганимнинг боиси шу: «олти ой олдин йиғлаб
ўтирмасинлар», дедим.

Ш а к а р. Йўқ, аянгиш қанақа қизларни ёқтиради-
лар?

Қ а р и м ж о н. У кишининг ёқтирганларини қўяве-
расиз, нуқул сочдан гапирадилар!

Ш а к а р (*хотиржам бўлиб*). Бундоқ денг!.. Сочдан
гапирсалар, худога шукур, Умиданинг сочи етарлик!
Бир кило қўйнинг жунини сеткага солиб, бошига таң-
ғиб юрадиган қизлар ҳам бор!.. Лекин аянгишга маълум
қилмаганингиз чакки бўлибди! Олти ой олдин йиғласа-
лар бу чоққача тақдирга тан бериб юпаниб ўтирар эди-
лар. Энди тўсатдан рўпара бўлсаларинг... Хуш кўрса-
лар-ку, яхши, хуш кўрмай икковларингни олдиларига
селиб қувсалар нима бўлади?

Қ а р и м ж о н. Мен йўлда шуни ўйлаб келдим. Ик-
ковимиз кириб борсак шундоқ бўлиши ҳам мумкин.
Шуниинг учун биз билан бирга дадам икковларинг ҳам
борсаларинг! Аям бизни юз-хотир қилмасалар, икков-
ларингни юз-хотир қиладилар...

У м и д а. Ая, яхши бўлар эди!

Қ а р и м ж о н. Мен нима демоқчиман? Аямни шу
ишга, яъни икковимизнинг турмуш қилишимизга йиғ-
латмасдан, додлатмасдан кўндирсак дейман.

Ш а к а р. Йиғи-сиғи билан бўладиган иш иш эмас!

Қ а р и м ж о н. У киши мени туққанлар, боққанлар,
шундай оғир уруш йиллари қалдирғочдай елиб-югуриб

топганларини оғзимга солганлар; етим қолганимни билдирмай ўқитганлар...

Ш а к а р. Раҳмат сизга, Қаримжон!

Қ а р и м ж о н. Лекин минг қилса ҳам аям юрагида эскилик ажриқдай томир отган хотин!

У м и д а. Уша ажриқни вақтида юлиб ташлаш керак эди!

Қ а р и м ж о н (*куйиниб*). Қачон? Юлиб ташлагани қўлим тегибдими? Аввал бола эдим, аямнинг юзига эмас, қўлига қараганман; кейин ўқидим, бошимни кўтармасдан олти йил ўқидим! У вақтда осон эмас эди!

У м и д а. Энди-чи, энди осонми?

Қ а р и м ж о н. Ҳозир ҳам осон эмас, лекин ҳозир ёлғиз эмасман, сиз бор, мана, аям борлар!

Ш а к а р. Ҳимм... икки бирдай олий маълумотли одамсизлар, наҳотки саводсиз бир кампирни хуш-хурсандлик билан йўлга сололмасаларинг!

Қ а р и м ж о н. Аям жуда ҳам саводсиз эмаслар, хат танийдилар, уруш йиллари колхозда ишлаб медаль олганлар... Ая, биз билан бирга борасизларми?

Ш а к а р (*йўлаб*). Аянгизга тўртовимиз рўпара бўлишимиз тўғри келармикин?

Қ а р и м ж о н. Нега тўғри келмайди?

Ш а к а р. Нега десангиз... Тўртовимиз кириб борсагу аянгиз жаҳл устида бўлар-бўлмас гапларни саржиндай тахлаб ташласалар, бизнинг бир нима дейишимиз қийин бўлиб қолади. «Қизингни келин қилмайман», десалар биз нима деймиз, «йўқ, келин қиласиз», деймизми?

У м и д а (*юраги орзиқиб*). Шунақа дермикинлар?

Қ а р и м ж о н. Жуда ҳам унақа демайдилар...

Ш а к а р. Ким билади. Эҳтиёт шарт: аввал ўзларинг боринглар. ЗАГС қилганларингни айтмасдан туриб аста-секин гапнинг учини чиқаринглар. Аянгиз йиғлагулари келса йиғласинлар, шовқин солгилари келса шовқин солсинлар, ҳар қанча ҳунарлари бўлса кўрсатиб ҳордиқлари чиқсин. Ҳордиқ чиққанидан кейин, албатта, жаҳл устида айтган гапларига пушаймон бўладилар.

У м и д а. Пушаймон бўладиган гапларни ҳам гапирармикинлар?

Қ а р и м ж о н. Гапирмайдилар...

Ш а к а р. Айтганлари, пушаймон бўлганлари яхши! Ана ундан кейин биз кириб борамизу гапни совиған жойидан бошлаймиз! Нима дедиларинг?

Қ а р и м ж о н. Яхши маслаҳат!

У м и д а. Хўп, аяжон, нима десангиз шу!

Ш а к а р. Майли, сизлар такси олиб қишлоққа бо-
раверинглар. Мен базадан китоб олмоқчиман. Биз да-
данг икковимиз бир-икки соатда етиб борамиз! (*Уйлаб.*)
Лекин, Қаримжон, тўйсиз-несиз Умиданинг кириб бо-
риши қандоқ бўлар экан?

У м и д а. Аяжон, бунақа андишаларни қўя туринг!

Ш а к а р. Майли! Лекин, Қаримжон, аянгиз авж
қилгудай бўлсалар гапни кўпайтирманг, яхши гап би-
лан босишга ҳаракат қилинг! Қирпитиконни туртсангиз
тиканини ҳурпайтириб олади-ю, кейин қўл тегизиб бўл-
майди. Аянгизнинг отлари нима?

Қ а р и м ж о н. Бўстонбуви! Эрматова Бўстон!

Ш а к а р. Отлари яхши экан!

Қ а р и м ж о н (*суюниб*). Мен чамадонимни олай!
(*Умиданинг чамадонини олиб чиқади.*)

Жимлик.

Ш а к а р. Ишни хом қилибсизлар, қизим. Қарим-
жон хат билан аясини эритса бўлар эди. Охири бахайр
бўлсин, онаси ёмон хотинга ўхшайди: шу замонда сочга
қараб келин қиладиган одам қолдими!

У м и д а. Бу гапингиз тўғри, аяжон, лекин онанинг
ёмони бўладими? А, ёмони бўладими? Ёмон бўлиб ўғ-
лини ўғри қилмабди, каллакесар қилмабди-ку! Ниҳоя-
ти, эскича экан, Қаримжонни ўзича бахтиёр қилмоқчи!

Ш а к а р. Мен ёмон деяётганим йўқ, эскиликка тор-
тиб қўлингни кўсов, сочингни супурги қилмаса деб қўр-
қаман! Шундай қиладиган бўлса чидолмайман! Битта
пиёла ювдирса чиқариб оламан!

У м и д а. Ана холос, бу ёғи қандоқ бўлди? Қайна-
нам «соч» десалар, сиз «пиёла» десангиз!..

Қ а р и м ж о н (*киради*). Чамадонларни таксига
жойладим... Дадам келмадилар-ку!

Ш а к а р (*ташқарига қарайди*). Ҳу ана, бизни қи-
дириб юрибдилар. (*Ташқарига.*) Ҳой, дадаси, биз бу
ёқдамиз!

Ҳамма уни қаршилагани отланади.

А ш у р а л и е в (*бир талай қоғоз кўтариб киради*).
Салом ва табриклар! Табрик ва саломлар!

Қ а р и м ж о н. Салом, дадажон!

А ш у р а л и е в (*бир чеккада ғоз туриб ҳаяжон би-
лан ўқийди*). Салом ва табриклар! Табрик ва салом-

лар! Олий маълумотга эга бўлиб, докторлик лавозимида фидокорона халқ хизматига шайланганларинг билан табриклайман ва ишонаманки ишлаб чиқаришда юқори кўрсаткичларга эришиб, меҳнатда ўрнатилган кўрсатасизлар... деб!

Қ а р и м ж о н. Раҳмат, дада, раҳмат!

Ашуралиев. Ва шу билан биргаликда ўз инсоний бурчларингдан илҳомланиб, оилавий мажбурият олганларинг билан ҳам табриклайман ва аминманки, оилавий бурчларингни бажаришда ўз имкониятларингни ҳисоблаб чиқиб, қатор қўшимча мажбуриятлар оласизлар ва бу мажбуриятларни ҳам шараф билан бажарасизлар деб!

Қ а р и м ж о н. Раҳмат!

Ш а к а р. Бўпти, кетдик!

Қ а р и м ж о н (*қоғоз бериб*). Бизнинг адресимиз.

Ш а к а р (*эрига*). Биз кейин борамиз... (*Кулиб*.)

Қизим, рўмолингни елканга ташлаб ол, сочинг кўри-ниб турсин!

Қ а р и м ж о н билан Умида чиқади, Машина жўнайди,

Ашуралиев (*ҳайрон*). Уртоқ Ашуралиева (*бармоғи билан имлаб*), мумкинми...

Ш а к а р. Лаббай!

Ашуралиев. Булар қаёққа кетди?

Ш а к а р. Қаримжоннинг қишлоғига. Бир-икки соатдан кейин биз ҳам борамиз. Мен сизга тушунтириб бераман...

Ашуралиев (*қоғозларни жаҳл билан қўйнига тиқиб*). Мен сизга эрми ё қора эрми?

Ш а к а р. Вой, дадаси...

Ашуралиев. Мен дадасими? Дадаси бўлсам нега мени ҳадеб четга сураверасиз?

Ш а к а р. Нима қилдим четга суриб?

Ашуралиев. Умида Қаримжонни яхши кўрибди, майли, мен бунга бир нима демайман, ҳамманинг бошида бор нарса, лекин бунга ўз вақтида менга маълум қилганингиз йўқ! Иккови ЗАГС қилибди, майли, мен бунга ҳам бир нима демайман, чунки (*файласуфона*) муҳаббат дардининг бирдан-бир давоси ЗАГС! Энди бу нимаси: нима учун куёвим, жигарбандим, уйимга бош тикмасдан эшигимни босиб қишлоғига ўтиб кетар экан?

Ш а к а р. Шу дардингиз бор экан, қоғозга қараб қироат қилмасдан икки оғиз гапирсангиз бўлмасмиди!

Ашуралиев. Гапирар эдим! Учрашишнинг расмий қисми тамом бўлар-бўлмас жўнатиб юбордингиз-ку!

Шакар. Гапираман десангиз ҳали гап кўп, жон кошки эди гапирсангиз!

Ашуралиев. Гапираман!

Шакар. Юринг бўлмасал (*Қўлидан тортади.*)

Ашуралиев. Бўпти! (*Қоғозлари қўйнидан тушиб, сочилиб кетади. Қоғозларни термоқчи бўлади.*)

Шакар. Кераги йўқ, олманг! (*Қўлидан тортади.*)

Ашуралиев. Шошманг, ёнимда биқинимга тегиб турсин! (*Қоғозларига интилади.*)

ИККИНЧИ ҚҲРИНИШ

Кўча. Қаримжоннинг эшиги. Қаримжон билан Умида кирганда Бўстон шовқин солиб Жамол отани ҳовлидан суриб чиқади. Қаримжон билан Умида тўхтайди. Қаримжон чамадонларни ўт ичига беркитиб Умидани четга тортади.

Бўстон. Сен билган қонунни мен ҳам биламан! Ҳаққинг йўқ! Йўқ ҳаққинг!

Жамол. Ҳой, Бўстонбуви, сенга нима бўлди, мен сен билан ҳақ талашаётганим йўқ!

Бўстон. Дод-бедод! Войдод, ҳукуматга арзим бор! Ҳукуматгинага арзим бор! Сен шошмай тур, мен сен билан ижроқўмда гаплашаман! (*Югуриб ҳовлига кириб кетади.*)

Умида. Бу қанақа хотин?

Қаримжон (*ҳайрон*). Аям!.. Аям!..

Умида. Нима гап ўзи?

Қаримжон. Ҳозир маълум бўлади...

Бўстон (*медаль тақиб киради*). Ҳозир мен сени ижроқўмга олиб бормасам!.. (*Ташқарига.*) Тўтинисо! Ҳой қуда!

Умида. Вой, аянгиз «қуда» деяптиларми?

Қаримжон. Йўғ-э! Қанақа қуда...

Бўстон. Қуда дейман!

Умида. Вой, ана!

Қаримжон. Шошмай туринг-чи!..

Бўстон. Қуда!

Тўтинисо (*ҳовлисидан чиқади*). Ҳа, ҳа! *Еқасига туфлайди.*) Нима гап ўзи, Бўстонбуви?

Бўстон. Менинг ҳовлимга беланчак осар эмиш!..

Ҳовлимни ясли қилар эмиш! Хайрихон қани, мени бе-
тўхтов ижроқўмга олиб борсин!

Тўтинисо. Хайри ишда-ку! (Чиқади.)

Умида. Хайрихони ким?

Каримжон. Шу хотиннинг қизи... қўшни...

Умида. Шунақами! (Бурилиб жўнаб қолади.)

Каримжон. Шошманг, гапга қулоқ солинг! (Кетидан югуради.)

Жамол. Менга қара, ҳамма қарорлар чиққан, қўллар қўйилган бўлса... Нима қиласан ижроқўмни? (Тўтинисога қараб.) Барибир бузиладиган ҳовли, салқинга тўртта беланчак осайлик десам, кўрмайсизми, «ота гўри» қилиб ўтирибди! (Бўстонга.) Ишнинг долзарб вақти, колхозда ишламаганингга яраша болаларга қараб турсанг бўлмайдими, имонсиз!

Бўстон. Нима, колхозда ишлаганимда ёлчитганимнинг? (Упкаси тўлиб.) Сен ўлгур ўшанда менга орден ўрнига медаль ёзмасанг, орденлик бўлар эдим!

Жамол. Ушанда аччиқ қилиб колхоздан кетиб қолмаганингда орден олар эдинг! Ҳозир сенга медаль ҳам ҳайф! Бўлди, мен сен билан гаплашмайман, ҳадемай Каримжон келиб қолади! (Кетади.)

Бўстон (кетидан). Ҳовли менинг номимда-ю, Каримжонни нега ўртага соласан! (Ҳовлига киради.)

Собиржон (кўчадан). Бўстонбуви Эрматова! Эрматова!

Бўстон (товуши). Эрматова йўқ! Кўчиб кетган! Эрматова ўлган!

Собиржон. Улган? Худо раҳмат қилсин! (Фотиҳа ўқийди.) Сал сабр қилганларида пенсияларини олиб кетар эдилар! (Киради.)

Бўстон. Сенмидинг... Вой гиргиттон!

Собиржон (қўрқиб кетади). Қўл қўйинг!

Бўстон. Жоним билан!

Собиржон. Хат ҳам бор.

Бўстон пенсияни олиб липпасига қистиради, хатни очиб ўқийди.
Собиржон чиқади.

Бўстон. Вой, бугун нечанчи? Шанба — уч, як-шанба — тўрт, душанба... Вой, бугун олтинчи-ку! Қуда, ҳой қуда. Каримжон келяпти! Ҳозир келиб қолади!

Тўтинисо (киради). Вой, ростданми!..

Бўстон. Шу хатни уч-тўрт кун олдинроқ юбормайсанми, жон болам! Ҳозирги ёшларнинг иши ҳамини

шунақа, учма-уч! Энди нима қиламиз? Ҳовлини йиғиштирайлик!

Иккови ҳовлига чиқади.

Умида (ўтнинг ичидан чамадонини олиб, жўнаб қолади). Хайр! Алвидо!..

Қаримжон. Шошманг!.. (Ушлайди.) Нима гап ўзи?

Умида. Нима гаплигини Хайрихонингиздан сўранг!

Қаримжон. Умидахон, сизга нима бўлди, нега менинг Хайрихоним бўлади, қўшнининг қизи-я!

Умида. Сизларнинг қишлоқларингда қўшнини қуда дейишадими? (Куйиниб йиғлайди.) Аянгизга маълум қилмаганингизнинг важи бор экан-да! Мени бу ерга калака қилгани олиб келдингизми?

Қаримжон. Хайрихон... Йўқ, Умидахон, санамасдан саккиз деманг... Хаёлимда йўқ гаплар! Сабр қилинг! Бу гапнинг тагига етайлик, зиғирдай рост жойи бўлса юзимга бир тарсаки урингу, кетаверинг! Жон Хайрихон... Йў-йўқ, Умидахон!

Умида. Хайрихонингиз билан қўша қаринг! (Қўлидан чиқиб қочади.)

Қаримжон (кетидан чопади). Умидахон! Умидахон!

Парда

Чироқ ўчиб ёнади.

Янги қурилаётган колхоз касалхонаси сиқувида сўнги кунларини кечираётган ҳовли. Қўшниникига тешик қўйилиб, эски қоп тutilган.

Бўстон билан Тўтинисо ҳовли йиғиштиряпти.

Бўстон. Худога минг қатла шукур, тортган азобларим, Қаримжоннинг меҳнатлари бекорга кетмади. Мана, ўғилгинам ўқишини битириб келяпти. Сизнинг ҳам пешанангиз ёруғ экан, қуда! Аммо-лекин бор бисотим кетиб, ўғлим қарздор-абгор бўлса ҳам тўйни катта қилмаман! Душманим кўп!

Тўтинисо. Сизда душман нима қилади, қуда!

Бўстон. Ундоқ деманг! Сизнинг ҳам душманингиз кўп! Ун бир маҳалладан одам айтаман!

Тўтинисо. Қишлоқда ўн битта маҳалла йўқ-ку, қуда!

Бўстон. Шунақами, қачонлар еттига эди, ҳали ҳам ўн битта бўлгани йўқми? Хўп, майли. Етти қоп гуруч дамлатаман!

Тўтинисо. Сал тушинг, қуда!

Бўстон. А? Етти қоп кўплик қилармикин? Майли, беш қоп!

Тўтинисо. Уч қоп!

Бўстон. Майли, тўрт қоп бўла қолсин!.. Бу Мукаррамахону, Ҳалимахону, Тамарахону... ҳаммасини машинада олдириб келаман! Ҳаммасини чаккасига ўз қўлим билан пул қистираман!.. (Бирдан.) Одам сигишмайди, қуда, деворни бузамиз!

Тўтинисо. Бузмасак бўлмайди, ҳозир ҳамма ҳам тўй қилганида деворини бузаётипти!

Бўстон (липасидан пул олиб беради). Сиз гузарга чиқинг, ҳандалак, мева-чева олинг! Йўқ, гузарга ўзим чиқаман, сиз бориб Хайрихонни олиб келинг! Ишидан жавоб сўрасин!

Тўтинисо. Вой, қуда, қўя туринг, қиз нарса... ишдан келиб кўргани кирар!

Бўстон. Бунақа эскича гапларни қўйинг! Ҳозирги замонда қиз билан йигит кўчаларда қўл ушлашиб юради, районга футбол кўргани боради! Ҳеч айби йўқ!

Тўтинисо. Шуни айтаман-да, қўл ушлашиб юрган, лоақал хат ёзишган бўлса ҳам майли эди!

Бўстон. Ҳамма айб сизда! Менинг ўғлим-ку индамас, сиз Хайрига айтиб хат ёздирсангиз бўлмасмиди!

Тўтинисо. Вой, Хайри нега хат ёзар экан, Қаримжон ёзиши керак, булбулнинг ҳам эркаги сайрайди!

Бўстон. Қаримжон сайрайдиган булбул эмас, шунинг учун ўзим сайраб юрибман-да! Хўп, майли, гузарга ўзим чиқа қолай. Сиз хамир қилинг, патир ёпамиз. Ун ошхонада. (Чиқади.)

Тўтинисо (ўзича). Бир ҳисобда Қаримжон сайрамайдиган булбул чиққани ҳам яхши, сайрайдиган чиқиб ўша ёқлардан биронтасини етаклаб келса нима бўлар эди! (Чиқади.)

Кўча эшигида Қаримжон билан Умида пайдо бўлади.

Қаримжон. Ахир қон қилдингиз-ку! Наинки мен сизни калака қилгани олиб келган бўлсам!

Умида (бир оз тушиб). Нега бўлмаса «қуда» дейдилар?

Қаримжон (толиқиб). Яна бошидан тушинг!

У м и д а. Хайрихонингиз қанақа қиз ўзи?
Қ а р и м ж о н (*қатъий*). Менга ҳеч ҳам тўғри кел-
майдиган қиз! Мен ҳам унга тўғри келмайман! Мана,
кўрасиз...

Иккови ҳовлига киради,

Тўтинисо (*киради*). Ие-ие-ие... Қаримжон, эсон-
омон келдингизми...

Қ а р и м ж о н. Яхшимисиз, бардаммисиз... Хайрихон
(*Умидага кўз қирини ташлаб*) синглим эсон-омон юриб-
диларми...

Тўтинисо (*бир тарзда бўлиб*). Вой! Шукур...
(*Умидага шубҳа билан қарайди*.) Келинг, яхшимисиз...

У м и д а (*ерга қараб*). Ўзларингиздан сўрасак...

Қ а р и м ж о н. Умидахон, сўрига чиқинг!

У м и д а (*секин*). Ҳали эртaroқ эмасмикин?

Қ а р и м ж о н. Мен самовар қўяй, кўмир ошхонада-
дир.

У м и д а. Менга бера қолинг!

У м и д а самоварни кўтариб чиқади. Тўтинисо унинг кетидан ан-
райиб қолади. Харид кўтариб Бўстон киради.

Қ а р и м ж о н. Ассалому алайкум, аяжон!

Бўстон (*унинг бўйнига осилиб йиғлайди*). Бола-
гинам... бўйларингдан онанг ўргилсин. Уқишингни бу-
тунлай битириб келдингми? Энди кетмайсанми?

Қ а р и м ж о н. Энди кетмайман, аяжон, битириб
келдим! Доктор бўлиб келдим! Қишлоқдан ҳамма ка-
салликни ҳайдаб чиқарамиз!

Бўстон. Ҳайда, болам, битта ҳам қолмасин!.. Тў-
тинисо, самовар қўйинг! Дастурхон ёзинг!..

Тўтинисо. Самовар қўллик бўлиб кетди. (*Шум-
шайиб дастурхон ёзади*.)

Қ а р и м ж о н (*медалга кўзи тушиб*). Бизни қарши-
лагани медални ҳам тақиб олибсиз-ку!

Бўстон. Йўқ, Жамол ўлгур ҳовлимизни ясли қи-
ламан деяпти, шунга жанжаллашгани ижроқўмга бор-
моқчи эдим.

Қ а р и м ж о н (*кулиб*). Медални жанжаллашгани
олган экансиз-да!.. Бизнинг ҳовлини ясли қилар
эмишми?

Бўстон. Ҳа-да!

Қ а р и м ж о н. Қўймаймиз!

Бўстон. Ясли ҳам гапми, бутунлай бузаман де-
япти!

Каримжон. Бузса майли, бошқа уй берар ахир!
Бўстон. Кераги йўқ! Бу ҳовлидан дадангининг
ўлиги чиққан!

Каримжон. Дадамнинг ўлиги Белоруссияда қол-
ган эди-ку, ая!

Бўстон. Барибир! Қорахатни мана шу ерда ту-
риб ўқиганман!

Умида самовар кўтариб киради.

Бўстон. Ие, бу ким?
Каримжон (*шошиб*). Ҳозирча... меҳмон дейиш
мумкин...

Тўтинисо (*Бўстонга*). Меҳмон бировнинг уйида
самовар кўтариб юрадими, булбулингиз сайраганга ўх-
шайди.

Бўстон. Худо ургани йўқдир!.. Келинг, меҳмон,
қаёқдан келиб, қаёққа кетяпсиз?

Каримжон. Бу киши ҳам ўқишни битириб, док-
тор бўлиб келдилар...

Бўстон. Қанақа доктор?

Умида. Педиатор.

Бўстон. У нимаси тагин?

Умида. Болалар доктори.

Бўстон. Ундай бўлса аввал укаларингизни кў-
ринг, ота-онангизнинг дуосини олинг!.. Ота-онангиз қа-
ерда?

Умида. Районда...

Бўстон. Районда бўлса бу ерда нима қилиб юриб-
сиз?

Каримжон. Бу киши колхозга келганлар.

Бўстон (*шубҳаланиб*). Ота-онангиз нима иш қи-
лишади?

Умида. Дадам лектор, аям магазинда ишлайди-
лар...

Бўстон (*Каримжонга кўз қирини ташлаб*). Қана-
қа магазинда?

Умида. Китоб магазинида...

Бўстон. Ҳимм... Тўтинисо, қуда, сиз савзи тўғранг!
Мен қозон осай. Бечора меҳмоннинг ҳам ота-онаси ях-
ши куёв топиб йўлига нигорон бўлиб ўтиргандир, ошни
есину, кетсин!.. Каримжоннинг тўйига келинг, қизим.
Тўйда хизмат қилгани сиздай бир қиз керак. Карим-
жонга суҳсурдай қиз топиб қўйганман, мана бу киши-
нинг қизи, Хайрихон! Сочи тақимига тушади, ўзи ўқи-

ган доктордан ҳам зўр: аптекада ишлаб бир ўзи бутун қишлоққа дори беради!.. Қани, қуда, бўла қолинг!

Иккови чиқади,

У м и д а (*йиғламсираб*). Бу ҳам хаёлингизда йўқ гапларми?

Қ а р и м ж о н. Ҳозир дод дейман! Аямга бақираман!

У м и д а. Қераги йўқ, аянгизнинг кўзига бешбаттар ёмон кўришиб қоламан...

Қ а р и м ж о н. Ундоқ бўлса... (*бир чора тариқасида*) биласизми, муздаккина сув одамнинг тафтини кўтаради, бир ювиниб чиқмайсизми?

У м и д а (*йиғлаб*). Яна нима қилай?

Қ а р и м ж о н. Ростдан айтаётибман! Илтимос қиламан! Мана шундоқ киринг! Сочиқ ҳам ўша ерда!

У м и д а (*хўрсиниб*). Турмушни муздаккина сувдан бошлаётибмиз, охири бахайр бўлсин! (*Чиқади.*)

Б ў с т о н (*капгирда гўшт олиб киради*). Болам, мана шуни чайнаб тургин, шўрттаккина! (*Суюниб.*) Меҳмон кетдимми?

Қ а р и м ж о н. Йўқ, ювиняпти...

Б ў с т о н. Ие, нега ювинади, фалокатини бировнинг уйига ташлаб кетадимми?

Қ а р и м ж о н. Фалокати йўқ, шарофатли қиз!

Б ў с т о н. Шунақами... Фалокати ҳам бошини есин, шарофати ҳам! Шарофатли қиз бир йигитнинг кетидан эргашиб юрадимми! Бундан ташқари, оладиган одамнинг шўри; туғмас хотин чиқади, афтидан, шундоққина кўриниб турибди!

Қ а р и м ж о н. Аяжон, бировнинг боласи тўғрисида шунақа гапларни айтгани қандоқ тилингиз боради? Шу ҳам сиздай бир меҳрибон онанинг фарзанди-ку! Биров менинг тўғримда шунақа гапларни айтса, сиз нима дер эдингиз!

Б ў с т о н. Бунга ўзинг жавоб қиласан! Жавоб қилолмайсанми?.. Мен бир нима деяётганим йўқ, ниҳояти, «бировнинг уйида ювинмасин», дедим. Шуни ҳам айтганим йўқ!.. (*Бирдан.*) Ҳой, менга қара, бу қизни мунча ялаб қолдинг? Ораларингда бир гап борми?

Қ а р и м ж о н (*ботинолмай*). Бўлса-чи?

Б ў с т о н. Бўлса у дунё, бу дунё рози эмасман! (*Йиғлайди.*) Мен сенга оқ сут берганман... Шунақа экан-да, доктор бўлгандан кейин она керак эмас, она розилиги бир пул экан-да!

Қаримжон. Хўп, бунга рози бўлмасангиз бошқаси...

Бўстон. Менга бошқаси ҳам керак эмас! Менга Хайрихон керак!

Қаримжон. Ая, бунақа гап йўқ эди-ку!

Бўстон. Нега бўлмас экан, Тўтинисо икковимиз ойма-ойига беш ойдан бери гаплашиб юрибмиз! Хайрини яқинда кўндирдик! Йиғлай бериб онасининг эси кетди! Мен ҳам йиғладим! Ит азобида кўндирдик!

Қаримжон. Хайрихон менга «тегаман» дедими?

Бўстон. Қиз нарса «тегаман» дейдими, «бир гап бўлар» деди. Кўнгли сенда!

Қаримжон. Хўп, Хайрининг кўнглини билибсиз, менинг кўнглимни қачон биласиз?

Бўстон (*дўқ қилиб*). Нима, Хайрига кўнглинг йўқми? Шундоқ қизга-я? (*Энтика-энтика.*) Хусн десанг, тортиб қўйган суратдай! Соч десанг, тақимига тушади! Сочмисан соч! Пазандамисан пазанда! Меҳмон кутишда онасини йўлда қолдиради! Бутун қишлоққа битта ўзи дори берса ҳам кеккаймайди, каттани катта, кичикни кичик ўрнида кўради! Маҳаллада тўй-маърака бўлса ҳаммиша хизматда! (*Йиғламсираб*). Умрим меҳнатда ўтган, қариган чоғимда шундай келин хизматимни қилмаса дунёга келдим нима бўлди-ю, келмадим нима бўлди...

Қаримжон. Аяжон, Умидахон ҳам хизматингизни қилади-да, нега қилмас экан?

Бўстон (*ваҳима ичида*). А?

Қаримжон. Йўқ, шунақа қизлар ҳам қайнанининг хизматини қилади, демоқчиман!

Бўстон. Бунинг доктор бўлиб, болаларнинг қорнига қулоқ соладими, менинг хизматимни қиладими!

Қаримжон. Хайрихон ҳам ишлайди, ишлаб бутун қишлоққа дори беради деяпсиз-ку!

Бўстон. Хайрини келин қилсам, уч кунга қолмай ишидан чиқариб оламан!

Қаримжон. Ишидан чиқариб оласиз, уйда ўтириб битта ўзингизга дори берадими? Шуни ўзи биладими?

Бўстон. Мен подадан олдин чанг чиқармайман!

Иккови чиқади.

Бўстон. Вой, меҳмон, уларингда сув йўқмиди?
Умида. Бор, аяжон, бор! (*Янглишганини билиб.*)
Вой... Кечирасиз...

Бўстон. Ие, ҳеч нарсадан ҳеч нарса йўқ, мени «аяжон» дегани уялмайсизми? (*Қаримжонга.*) Ая деяпти-ку!

Қаримжон. Кечирим сўради-ку.

Тўтинисо (*киради*). Қуда, ошни суза қолинг!

Бўстон. Дарров сузинг! Шошманг, Хайрихон келсин! Йўқ, майли, унга олиб қўямиз. Ҳзим сузаман, Меҳмон йўлдан қолмасин. Сиз чой дамланг!

Иккови чиқади.

Қаримжон. Умидахон, пақиллаб кетаман!

Умида (*раҳми келиб*). Қаримжон ака, сиз ҳам ювиниб чиқа қолинг, сув муздак экан!

Қаримжон (*ўзича*). Муздаккина сув ҳали кўп керак бўладиганга ўхшайди-ку. (*Чиқади.*)

Бўстон ош, Тўтинисо чой кўтариб киради.

Бўстон. Қани, меҳмон, ўтира қолинг! Бизга қарамай катта-катта олинг! Тўтинисо, қуда, чой қуйиб беринг, иккита пиёлага қуйиб беринг!.. Қаримжон қани?

Умида. Ювинаётибдилар..

Бўстон. Ие, буларга нима бўлди!..

Хайри (*тешикдан*). Аям бормилар..

Бўстон. Ие, кўзичоғим, кел, кела қол!

Хайри (*киради. Умидага*). Салом!

Умида (*дўнғиллаб*). Салом..

Бўстон. Утирсангиз-чи, меҳмон!

Қаримжон артиниб чиқади.

Хайри. Вой, Қаримжон ака, салом!

Қаримжон. Салом, Хайрихон! Салом, синглим!

Хайри. Уқишлар битдими? Табриклайман!

Қаримжон. Раҳмат.. Умидахон ҳам битирдилар, бу киши ҳам доктор..

Хайри (*тушунади. Самимий*). Табриклайман. (*Қучоқлашиб кўришади.*) Мунча яхши.. Мен ҳам шуни орзу қиламан..

Бўстон. Қани, сўрига чиқа қолинглар, ош совиб қўлади. Хайри, сен қўлга сув ол! Аввал қайнанангдан бошла!

Хайри обдастани олади. Умида билан Қаримжонга кўз қисади. Икковининг ҳам чехраси очилади, бир-бирига қарайди. Бўстон сўрига чиқиб қўлни тутати.

Ж а м о л (*киради*). Ассалому алайкум!
К а р и м ж о н. Э, Жамол ота!..

Иккови қучоқлашиб кўришади.

Ж а м о л (*Умидага бошдан-оёқ разм солиб*). Қелинг, қизим... Баракалла... Ҳим... дуруст, дуруст! Каримжонни биламан, сиз нима хунарли бўлиб келдингиз? Каримжон. Бу киши ҳам доктор! Болалар доктори!

Ж а м о л (*Каримжонга*). Ҳу, қишда айтганинг шу қизми?

К а р и м ж о н. Ҳа-да!.. Йўлланмани идорага элтиб берайми?

Ж а м о л. Овора бўлма, ўзимга бера қол... Уҳ-ўҳ-ўҳ! Бир олманинг икки палласи экансизлар! Мана, касалхона ҳам битай деб қолди.

К а р и м ж о н. Шунақами!.. Қани, сўрига чиқинг...

Бўстон Хайрига имо балан «Каримжоннинг қўлига сув қуй» дейди.

Х а й р и. Каримжон ака, қўлингизни ювасизми?..

К а р и м ж о н (*таъкидлаб*). Майли, лекин менга қошиқ берасиз, синглим!

Б ў с т о н (*таъкидлаб*). Сиз ҳам қошиқда ейсизми, куда?

Ж а м о л (*тушунмасдан*). Мунча шовқин соласан, қошигинг камроқми?..

Ҳамма ошга майл қилади. Жимлик.

К а р и м ж о н. Жамол ота, бизнинг ҳовлига «беланчак осаман» дебсиз... (*Бўстон жонланади*.)

Ж а м о л. Э... бу хотинлар жуда шошириб юборди! Ҳар бир толнинг тагида тўртта беланчак! Тол етишмайди! Мана шу салқинга ҳам тўрттагина беланчак осайлик десам, аянг дарров медалини пеш қилди!

Б ў с т о н. Ажаб қилдим! Мана, ўзи сўраб қолди-ку!
У м и д а. Ясли солганларинг йўқми?

Ж а м о л. Мана шу касалхона битса уч-тўртта уйни яслига бераман!

У м и д а. Ясли касалхонада бўладими?

Ж а м о л. Касалхонада бўлгани яхши, қизим, харажат камаяди: касалларга қарайдиган сестралар болаларга ҳам қараб туради.

Умида. Харажатни ўйлабсизу, у ёғини ўйламабсиз-да: соғ боласини касаллар орасига қўйгани қайси бир ота-она кўнади-ю, бунга қайси бир доктор рози бўлади? Бу гапни оғзингиздан чиқара кўрманг, газетада дўмбира қилишади-я! (Кулади.)

Жамол (ўйлаб). Тўғри, бу ёғини ўйламабман! Бир кесак билан иккита қарғани ураман дебман!

Бўстон (Умидага). Қошиқ ўлгурни қўйиб, катта-катта олсанг-чи! (Тескари қараб.) Қиқилламай ўл!..

Бу гапни ҳамма эшитиб қолади. Умида ўрндан туриб кетади.

Хайри (қошиқни қўяди, бир Қаримжонга, бир Умидага қарайди). Умидахон, ўртоқларим келадиган эди... Бизникига чиқинг, яхши пластинкаларим бор! (Бўстонга.) Холажон, ўзингизнинг ҳам фарзандингиз бор, бировнинг боласига ўлим тиламанг! (Чиқади.)

Унғайсиз жимлик.

Жамол. Э, сен қанақа ўйин бузуқсан! (Умидани кўрсатиб Қаримжонга.) Келинми ахир?

Каримжон бош ирғитади.

Одам келинига ҳам ўлим тилайдими! (Ақлига сиздиролмай.) Яна доктор-а! Доктор нима эканини биласанми ўзинг? Ҳайф сенга!.. Садқайи доктор кетгин!

Бўстон. Мен бир нима дедимми? Ниҳоят, «катта-катта олинг» дебман!

Каримжон. Майли, майли, аяжон, ёшларга шунақа адаб-одоб ўргатиб турганингиз яхши...

Жамол. Хўп, менга оллоху акбар... Районга борадиган эдим. Яна гаплашамиз. (Умидага.) Қани, юр, қизим, мен сени бир айлантириб келай!

Каримжон икковини кузатиб қайтади. Тўтинисо ошхонага томон чиқади.

Кўчада автомобиль тўхтади.

Каримжон. Умидахоннинг аяси келди.

Бўстон. Аяси келадиганмиди?

Каримжон. Умидахонни олиб кетгани келадиган эди...

Каримжон чиқиб Шакарни бошлаб киради.

Ш а к а р. Бўрон босилдими?
К а р и м ж о н. Босилаётибди.
Ш а к а р. Хайрият!
К а р и м ж о н. Дадам қанилар?
Ш а к а р. Колхознинг идорасига кирдилар, ҳозир
келадилар.

Бўстон ноялож сўридан тушади.

Ш а к а р. Ассалому алайкум! Эсонмисиз, омонми-
сиз, Бўстонбуви...

Б ў с т о н. Келинг... (Каримжонга кўз қирини таш-
лаб.) Вой, менинг отимни қаёқдан биласиз?

Ш а к а р. О, айланай, медаллик Бўстонбуви Нормато-
товани ким билмайди!

Б ў с т о н. Норматова эмас, Эрматова...

Ш а к а р. Барибир, отингиз, медалингиз ҳисоби!

Б ў с т о н (эриб). Сизнинг отингиз нима?

Ш а к а р. Шакарбуви Ашуралиева! Чолимнинг фа-
мелиясидаман!

Б ў с т о н. Онангиз яхши от қўйган эқанлар... Қа-
ни, ошга қаранг! Биз янгитта еган эдик, ҳали унча со-
вимагандир.

Ш а к а р. Ростини айтсам, қорним оч, бултурги ош
бўлса ҳам ейман!

Б ў с т о н. Очиққина хотин экансиз...

Ш а к а р. О, медалингиздан ўрғилай, Бўстонбуви,
хурсандчиликдан яхши нарса борми! Ғурбатнинг юзи
қурсин! Ўзингиз ҳам хафа бўлманг, бировни ҳам хафа
қилманг!

Б ў с т о н. Мен ҳеч кимни хафа қилмайман, ҳамма
мени хафа қилади.

Ш а к а р. Ундоқ эмасдир! «Латта ҳиди келса аввал
ўзингдан хабар ол», деган гап бор. Асти хафа бўл-
манг!.. Каримжон келиб суюниб қолгандирсиз?

Б ў с т о н. О, суюнмайманми... Сизнинг ҳам қизин-
гиз битириб келибди, куёв-пуёв топиб қўйгандирсиз?

Ш а к а р. О, Бўстонбуви, ўзингиз ўқиган, оқ-қорани
таниган хотинсиз, китобларни кўриб турибсиз-ку: ишқ,
муҳаббат!.. Ҳозирги ёшлар тенгини ўзи топгани яхши!

Б ў с т о н. Вой, «тенгини ўзи топгани яхши», деб
қизингизнинг нўхтасини устига ташлаб қўясизми?

Ш а к а р. Нўхталайман десам, суйганига теголмай
умри ғурбатда ўтади-да!

К а р и м ж о н. Ғурбатига сизни ҳам шерик қилади!

Бўстон (*Каримжонга ўқрайиб*). Майли, сиз қизингизнинг нўхтасини устига ташлаган бўлсангиз ихтиёрингиз, лекин мен ўғлимнинг нўхтасини устига ташлаб қўймайман! Ота-она боласига ҳеч қачон ёмонликни раво кўрмайди!

Шакар. Тўғри, раво кўрмайди, бурун замонда ўн тўрт яшар қизини етмиш яшар чолларнинг қўйнига солиб қўйган ота-оналар ҳам ёмонликни раво кўрган эмас, лекин дўст бўлиб туриб душманнинг ишини қилган-да!

Бўстон (*тушунтириб*). Унақа ишлар бурун замонда бўлган!

Каримжон. Жуда унчалик бўлмаса ҳам ундан берироқ ишларни қилаётган ота-оналар ҳозир ҳам йўқми? Ҳозир ҳам бор! Лекин ҳозирги ёшлар унамайди: бири дангал «йўқ!» деса, бири қарияларни авайлаб, ётиғи билан тушунтиришга ҳаракат қилади!

Бўстон (*чўрт кесиб*). Менга тушунтиришнинг ҳожати йўқ, ўзим тушунганман! Мен сени не машаққатда боққанман, ўстирганман, энди таъбимдаги қизни олиб бермасам кўзим очиқ кетади!

Каримжон. Аяжон, хотин билан сиз умр қиласизми, мен умр қиламанми?

Бўстон. Мен олиб бераман, сен умр қиласан!

Шакар (*Каримжонга*). Уҳў...

Каримжон (*тоқати тоқ бўлиб*). Аяжон, тўғри, сиз мени боққансиз, ўстиргансиз... Мен сизни бошимга кўтараман, бор-йўғимни оёғингизга тўкаман! Икки кўзим, бутун вужудим сизники, лекин кўнглимни ўзимга қўйиб беринг! Жон аяжон!

Бўстон. Кўнглим деганларни кўриб турибман: аввалига кўнгил, юрак, «онам дерман», кейинига келиб қайнананинг боши ғурбатда, ўзи хизматда!.. Кошки шугина бўлса! Йиғи-сиғи, мажлис, суд!.. Уртада бола шўрлик сарсон!..

Шакар. Бўстонбуви, қишлоқда сиз биладиган шунақа она бўлса битта бордир-да!

Бўстон. Нега битта бўлар экан, булар қўшилса иккита бўлади!

Каримжон (*ўзича*). Бирники мингга, мингники туманга!

Йиғидан қовоқлари шишиб кетган Тўтинисо ошхонадан чиқиб уйга томон ўтиб боради.

Бўстон. Ҳой, Тўтинисо, шошманг, гапим бор!

Шакар. Вой-бўй! Мен аянгизни мунчалик деб ўйламаган эдим! *(Туради.)* Менинг юрагим торлик қилади! Дадаси гаплашсин, юраги кенг... Ҳозир келиб қолади. Айтиб келаман. *(Чиқади.)*

Каримжон *(ўзича)*. Бу қандоқ бедодлик! Аям иззатларини билмаяптилар!

Чехраси очилган Умида киради.

Хўш, Умидахон, колхозни кўрдингизми?..

Умида. Кўрдим! *(Оёқ остида турган чамадонни олади.)*

Каримжон *(мунғайиб)*. Кетасизми?

Умида. Энди кетмайман! Аянгиз билан қўшилишиб ҳайдасангиз ҳам кетмайман!

Бўстон *(киради)*. Ҳой, бу қиз иззати борида кетадими, йўқми?

Каримжон *(тажанг)*. Э, қаёққа кетади, ҳозир дадаси келади!

Бўстон. А!.. Ҳали бошимга дадаси ҳам борми! *(Қатъий.)* Хўп, келсин! Қизининг бутун қилмишларини юзига соламан! Ҳозир келсин!

Каримжон *(юмшоқ)*. Ая, мени шу одамнинг олдида ҳам хижолатга қўясизми?

Бўстон. Сен мени номусларга ўлдирсанг майлими!.. *(Бирдан.)* Шуни оласанми? Майли, ола қол, лекин билиб қўй: хотинингни маймундай ўйнатаман! Шундоқ қиламанки, мана шу ҳовлида оёқ босгани жой тополмай қурбақадай сакраб юради!

Каримжон. Доктор келинни-я?

Бўстон. Битта рўзгорга битта доктор бас! Болтанг иккита бўлса биттасининг ҳузурини қўшни кўради!

Каримжон. Жамол ота нима дедилар?

Бўстон. Жамол отангни ҳам сакратаман!

Каримжон. Бўпти, мен ҳам сакрайман! Ҳаммамиз қўшилишиб сакраймиз! Сиз чапак чаласиз!..

Шакар билан Ашуралиев киради.

Ашуралиев. Уртоқ Ашуралиева, мен сизга такрор айтаман: муҳаббат тўғрисида биронта ҳам лекция ўқиган эмасман! Бунақа тезисим йўқ! Умуман оила масаласида гапиргин десангиз, марҳамат, бу тўғрида

саккиз соат сув ичмасдан гапиришим мумкин. (*Қўйнига қўл тиқиб.*) Тезисим етарли!

Қаримжон. Қелинг, дада! Марҳамат...

Ашуралиев (*Бўстонга*). Салом ва табриклар!

Бўстон. Ҳой, менга қаранг, қизингизни келин қилмайман! Қўясизми, йўқми? Бировнинг ўғлига зўрликми?

Ашуралиев. Йе!.. (*Қоғозларини улоқтириб ташлайди.*) Иккови ЗАГС қилиб қўйибди-ю, энди айтасизми?

Бўстон. А!.. (*Кўнгли озиб, ҳушидан кетади.*)

Ҳамма шошиб қолади. Қаримжон уни елпийди.

(*Ўзига келиб.*) Ҳали шунақами!..

Қаримжон. Шунақа бўлган эди...

Бўстон. Нега менга айтмадинг?

Қаримжон. Аяжон, сиз айтгани қўйсангиз экан!..

Ашуралиев (*қоғозларини олмоқчи бўлади-ю, олмайди*). Булар бир-бирини яхши кўрибди, бири Фарҳод, бири Ширин, нима қиласиз орада Ёсуман бўлиб! Мамлакатнинг медаллик аёлларидан экансиз!..

Шакар. Хато қилдилар! Хато ҳаммадан ҳам ўтади, орденлик одамлар хато қилади-ю!..

Бўстон. Йўқ, ЗАГС ҳисоб эмас, тўй ҳисоб!

Ашуралиев. Хўп деяпмиз-ку!

Бўстон. Керак эмас, олиб кетинг қизингизни!

Қаримжон. Ая!!

Ашуралиев (*жон-пони чиқиб*). Йе!..

Шакар (*энтикиб*). Вой! Вой! Бу қандоқ гап! Менинг қизим кўчада қолибдими! (*Умидага, ўпкаси тўлиб.*) Бундақа гапни эшитганимдан кўра ўлганим яхши эмасми!

Бўстон. Олиб кетинг дейман, ҳозир дод солиб қишлоқни бошимга йиғаман!

Шакар (*Умидага*). Сени ўстириб кўрган куним шу бўлдим! Юр бу ёққа!

Умида нима қилишини билмайди.

Ашуралиев. Юр!

Қаримжон. Дада! Ая!..

Иккови Умидани диканглатиб эшикка томон олиб кетади.

К а р и м ж о н. Ая, қандоқ бағритошсиз, Умидахонга қўшиб неварангизни ҳам ҳайдаяпсиз-а! Қорнида боласи бор!

Б ў с т о н. А! Қайтар! Қайтар! Ҳов, Шакарбуви, шошилманг, қизингиз боласини туғиб кетсин!

П а р д а

ИККИНЧИ ПАРДА

УЧИНЧИ КУРИНИШ

Уша декорация, лекин уйнинг бир чеккаси бузилган. Қаердадир мотор гуриллайди.

Б ў с т о н буви ясанган, кўкрагида медаль, сўрида етти қават кўрпача устида ўтирибди: зериккан бўлса керак, ётади, туради, ёнбошлайди, яна туради; ойнага қараб лунжидаги ажинларни ёзишга уринади, сўридан тушиб, оёқ остида ётган бекорчи қоғозларни олиб ташламоқчи бўлади-ю, лекин яна жойига қўяди; ёнғоқ чақиб ейди, унинг пўчоқларини жўрттага ҳар томонга ташлайди, яна сўрига чиқиб ўтиради. Ишдан чарчаб келган К а р и м ж о н киради.

К а р и м ж о н. Салом, ая! Қачон кўчамиз, бинокорларнинг оёғи остида ўралашиб қолдик-ку...

Б ў с т о н. Мен ҳеч қаёққа кўчмайман, устимдан трактор юрғизвор! Дадангнинг ўлиги чиққан ҳовлидан кўчиб қаёққа бораман? Қорахатни мана шу ерда туриб ўқиганман!

К а р и м ж о н. Қаерда?

Б ў с т о н. Худди мана шу ерда! Йўқ, ана у ерда!

К а р и м ж о н (*ўша ерни белгилайди*). Хўп... Чарчамасдан ўтирибсизми?

Б ў с т о н (*йиғламсираб*). Бутун рўзгор ташвиши менинг бошимда! Ана унинг қачон ишдан келади-ю, қачон ҳовлини супуради! Хотин бор ҳовлига ўхшамайди бу қуриб кетгур! Қўни-қўшнидан номусларга ўлади киши! Ишдан бирпас эртaroқ келса нима қилади! Болалар касал бўлмай юриб-юриб шунинг доктор бўлишига қараб турган экан-да!

К а р и м ж о н. Аяжон, ўзингиз ҳам ишлаб кўргансиз-ку, ўзингиз эрта келармидингиз?

Б ў с т о н. Мен ишлаган бўлсам сени боқаман деб ишлаганман, бу кимни боқади, сени боқадими? Шунча ўқиб ўзингни ўзинг эплодмайсанми? Мени боқмай қўя қол, пенсиям етади!

Каримжон ҳовлини супурмоқчи бўлиб қўлига супурги олади.

Бўстон. Эркак бошинг билан қўлингга супурги ушлама, хосияти йўқ!

Каримжон. Э, ётоқда супурги нима экан, қозон-товоқ қилганман!

Бўстон. А!.. Ҳозирги мактаблар хотиннинг ҳузурини экан-да! Бу ёққа ўтир! Ойлик олдингми?

Каримжон. Олдим.

Бўстон. Бу ёққа бер! *(Кармонни олиб ёстиғининг тағига қўяди.)* Ҳали келин бўлмади туриб чўнтагингга қўл солади!

Каримжон. Ая нега унақа дейсиз, келин бўлиб хизматингизни қилиб юрибди-ку. Етти қават кўрпачада ўтирибсиз... Тўғри, эрталаб саломга чиқмаяпти. Умидахон жуда эрта туради, сиз кеч турасиз, кириб салом билан уйғогай деса, истиҳола қилади; сиз тургунча эшикнинг тағида ўтирайд деса, ишга кеч қолади...

Бўстон. Энди, шунақа қилиб бўйнимга қўймоқчимисан? Саломи ҳам керак эмас, ўзи ҳам керак эмас! Туғсину кетсин! Туғсину кетсин!.. Менга маҳси олиб бер!

Каримжон. Маҳсингиз янги-ку, ая!

Бўстон. Маҳсим иккита бўлса нима қипти, битта бигизпошна туфлининг пулига учта маҳси беради! Тўртта туфлини қаторлаштириб қўйибди! *(Туфлиларни олиб чиқиб улоқтиради.)*

Каримжон. Умидахон ёш, бундан ташқари мана бу ясли масаласини кўтариб бутун қишлоқнинг кўз ўнгида бўлиб қолди, яхши туфли, яхши кийим кийса ўзингизнинг обрўйингиз!

Элкасида фотоаппарат, оғир пакет кўтариб Умида киради.

Бўстон. Вой, нега оғир юк кўтарасиз, қанақа хотинсиз! *(Каримжонга.)* Қўлидан олсанг-чи, хўшшайиб турмай!

Каримжон туфлиларни йиғиштириб олади.

Умида. Салом, аяжон!.. Гузарда ун сотаётган экан... *(Унни қўйиб.)* Биринчи ойлигим.

Бўстон *(унни кўриб)*. Тузук! Бу қилган ишингиз яхши, лекин... *(бошқа гап тополмай)* сочингизни сават қилиб юрманг, иккита қилиб ўринг!

Каримжон. Ишда халаф беради-да!

Бўстон. Уйда иккита қилиб ўринг!

Қаримжон. Хўп! Умидахон, қулоғингизда бўлсин!

Жамол (*ҳовлиқиб киради*). Ҳой, сен икковинг қанақа одамсан! Прорабга нима дедиларинг?

Қаримжон. Келинг, отахон, марҳамат!

Умида (*кулгисини яшириб*). Нима дебмиз?

Жамол (*Бўстонга арз қилиб*). Буларни уриш-талаш билан колхозда олиб қолсам, икковининг қилган ишини қара! Бу менга ёрдам берганларингми?

Қаримжон. Бошқа ниятимиз йўқ, отахон! Прорабингиз ўзимиз қатори одамга ўхшайди... Солаётган иморатингиз касалхонага ярамайди!

Жамол. Нимаси ярамайди?

Қаримжон. Аввало, касалхонанинг планини сиз чизиб берганингиз чакки, мутахассис эмассиз-ку! Сиз чойхонанинг планини чизиб беринг, отхонанинг планини чизиб беринг!..

Жамол. Биламан, мен мутахассис эмасман, лекин мутахассис деганинг бир миллионнинг дарагини айтдида! Янги пул билан бир миллион-а! Мен бир миллионлик касалхона соламанми! Пахтанинг килосини тийинга сотаман! Пул деган жониворнинг эгизаги бўлмас экан! (*Махфий.*) Меҳнат кунини семиртириш учун ўзимдан орттириб барг сотаман, район бозорида винофурушлик қиламан!

Умида. Қишлоққа касалхонани район солиб бериши керак!

Жамол. Район? Бунақа масалада район қулоғига пахта тиқиб олган! Пахта! Пахтани биласанми?

Қаримжон. Тўғри, лекин кўплашсак қулоғидан пахтани олиб ташлаймиз! Сизнинг фурсатингиз йўқ, бунинг кетидан мана мен югураман! Агар иш чиқаролсак касалхонани боққа қурамиз, боғдаги тепалик жуда баҳаво жой!

Бўстон. Қаримжон тўғри айтади, касалхонани ундан ҳам нарига солиш керак!

Жамол. Майли, сизлар ёрдам берамиз десаларинг «қуллуқ» дейишдан бошқа сўзим йўқ, лекин бу ҳам битаверсин, от топилгунча эшак миниб турамиз!

Умида. Йўқ, Жамол ота, биратўла от минайлик! Лекин бу ҳам битаверсин, у ёқ-бу ёғи тузатилса ясли бўлиши мумкин!

Жамол. «У ёқ-бу ёғи тузатилса ясли бўлиши мумкин?» Шу туришида яслига ҳам ярамайди денг!

Қаримжон. Жамол ота, сизнинг ғайратингизга,

ҳимматингизга тан берамиз, лекин план масаласига келганда... бояги гап...

Жамол (*ўйлаб*). Рост айтасан!

Умида. Ясли масаласи энг биринчи масала бўлиши керак. Сиз «Ҳар толнинг тагида тўртта беланчак», деганингиздан кейин колхоздаги ҳамма яслиларни кўриб чиқдим, ҳаммасининг суратини олдим. (*Суратларни бирма-бир унинг олдига ташлайди.*) Шу ҳам яслими? Шу ҳам яслими?.. Мана буни қаранг, кампир ухлаб ётибди, болалар ўрмалаб ариққа тушиб кетмасин деб белига арқон боғлаб қўйибди! Шу яслими?

Жамол (*ранги ўчиб*). Ие, сен нимага бунақа нарсаларнинг суратини оласан, ишпионмисан ўзинг? Сурат оладиган бўлсанг идоранинг суратини олгин, радиоузелининг суратини олгин, ҳаммом солиб қўйибмиз... Қамчиликларимизни қидириб юриб суратини оласанми?

Умида. Мен мухбир эмасман, докторман! Мухбир бўлсам радиоузел билан ҳаммомнинг суратини олиб кетаверар эдим! Колхознинг олаҳуржуни хотинларнинг елкасида, яна буларнинг оёғига боласини кишан қиласиз! Боласидан кўнгли тинч бўлмаган хотиннинг қўли ишга борадим!

Бўстон. Рост айтади!

Жамол (*тутақиб*). Вақтинча камчилик қайси колхозда йўқ?

Каримжон (*кулиб*). Жамол ота, колхоз тузилганига неча йил бўлди? «Вақтинча» деган гапнинг чеги-чегараси борми?

Жамол (*мот бўлиб*). Майли, район касалхона солиб берадиган бўлса, буни яслига берамиз. Масалани правлениега қўйиш керак. Правлениега ўзингни чақираман. Лекин суратларни менга бер!

Умида. Сизга бермайман! Правлениеда ўртага ташлайман!

Жамол (*тортиб олади*). Менга бер дейман, биров кўриб қолади! Қарор чиқариб берсак бўлдимиз? (*Суратларни қўйнига тикади.*) Хўп, мен кетдим! Ҳа, айтгандай, тўй қачон?

Каримжон. Аям биладилар...

Жамол. Тўйнинг бошида ўзим тураман! (*Бўстонга.*) Баҳоси йўқ келин!

Бўстон (*Жамолга*). Шундоқ-ку, лекин менинг хизматимни қиладиганга ўхшамайди...

Жамол. Ие, нега сенинг хизматингни қилади, нима, сен колхозмисан! (*Чиқади.*)

Бўстон. Нима овқат қиласиз?

Умида (ранги ўчиб). Ихтиёрингиз...

Бўстон (ўйлаб туриб, бирдан). Чўзма лағмон қилинг!

Умида. Хўп...

Бўстон. Мен бир айланиб келай, тарс ёрилиб кетдим! (Чиқади.)

Умида. Ҳа, Қаримжон ака, мунча тажанг бўлаётибсиз?

Қаримжон. Умидахон, кетмайсизми?

Умида. Менга: «Аям чаққан гугуртдан аланга олманг», деган эдингиз, ўзингиз аланга олаётибсиз! Сиз аянгизнинг қилмишлари учун мендан хижолат бўлманг... Қизиқ, мен қариганимда қандай қайнана бўлар эканман?

Қаримжон (ўйчан). Жаннатда бир тахт бор эмиш. Тахт яхши қайнона учун қўйилган эмиш. Тахт бўш эмиш. Агар қайнана бўлсангиз шу тахтга сиз ўтирасиз!

Умида. Сиз қанақа қайната бўлар экансиз? Ҳойнаҳой наслингизга тортсангиз керак!

Кулги

Лағмон нима бўлди?

Қаримжон. Хайронман... Мен кўп овқатларни билламану, лекин умримда чўзма лағмон қилган эмасман! Еганим ҳам унча эсимда йўқ. (Уйлайди.) Ҳар қалай қиймалик бўлар эди шекилли. (Бирдан.) Сиз қийма чопинг, мен хамир қиламан!

Умида мунғаяди.

Ҳа, қийма чопишни ҳам билмайсизми?

Умида. Урганаман...

Қаримжон. Ҳеч кўрмаганмисиз? Аянгиз қиймани сиздан яшириқча қилармидилар? Гўштни мана шу тахтага қўйиб пичоқ билан ураверсангиз қийма бўлади.

Қаримжон тоғорачага ун солиб хамир қоради, Умида гўшт келтириб қийма қилишга киришади.

Хайри (тешикдан). Кечирасизлар...

Қаримжон. Э-э, келинг, Хайрихон! Қасал тузалгиси келса табиб ўз оёғи билан келади.

Умида. Келинг...

Хайри. Неча кундан бери сизлар билан холи гап-лашгани пайт пойлайман, ҳеч ўнг келмайди. Бўстонбу-

ви холам гузар томонга кетаётганларини кўриб, беадаб-лик бўлса ҳам, кира қолдим. Мен сизлардан узр сўрагани кирдим...

Қ а р и м ж о н. Ҳозир узрдан ҳам зарурроқ иш чиқиб турибди: чўзма лағмон қилишни биласизми?

Х а й р и. Биладан!

Қ а р и м ж о н. Билсангиз Умидахонга ўргатинг!

Х а й р и. Жоним билан! *(Ишга киришади.)* Биз Қаримжон акангиз билан бир кўчада ака-сингилдай ўсганмиз. Катта бўлганимизда бу кишининг кўнглида ё менинг кўнглимда зиғирдай бир гап бўлса... *(қасам мақомида)* мана, орамизда хамир турибди! Шундоқ эмасми, Қаримжон ака?

Қ а р и м ж о н. Тўппа-тўғри!

Х а й р и. Беш-олти ой бўлади. Бўстонбуви холам гапиравердилар, аям йиғлайвердилар... безор бўлдим! Ахир бир куни шуларнинг кўнглига қараб «қўйинглар, бир гап бўлар», дедим. Шундоқ демасам бўлар экан, булар шу гапни маҳкам ушлаб олишибди. *(Ерга қараб.)* Менинг ҳам кўзлаганим бор, аҳд-паймон қилганмиз... Бир йилдан ошди... Турмуш қилсак мен ҳам ўқийман...

Қ а р и м ж о н. Бу гапни аянгизга айтганингиз йўқми?

Х а й р и. Йўқ-да! Кўнгли кетиб йиқилади деб қўрқаман! Аям холамдан қолишадиган хотин эмас!.. Мана, сизлар ҳам холамини аста-секин эгаётибсизлар-ку, хабарим бор. Сизлар икки киши, мен ёлғизман... *(Йиғлайди.)*

Қ а р и м ж о н. Хафа бўлманг, Хайрихон, сиз ҳам ёлғиз эмасиз, мана биз бор! Сизнинг аянгизни ҳам эгишиб берамиз. Суйганингизга тегасиз, ўқийсиз! У йигит ким ўзи, нима иш қилади?

Х а й р и. Қаримжон!

У м и д а. А?

Х а й р и. Йўқ, йўқ, Азимжон!

Қ а р и м ж о н. Ие, ўзимизнинг Азимжонми, ўқитувчи? Бу можаролардан хабари борми?

Х а й р и. Айтдим! Кулавериб қотиб қолдилар! Ҳордиқ куни сизларни кўргани келмоқчилар.

Қ а р и м ж о н. Жуда яхши!

Х а й р и. Уқлоғ ошхонададир... *(Чиқади.)*

У м и д а *(кетидан Бўстонга тақлидан)*. Оҳ, соч!

И к к о в и чиқади.

Чироқ ўчаб ёнади. Кўча. Қаримжонларнинг эшиги, Бўстон билан
Тўтинисо киради.

Тўтинисо (*ийғлайди*). Мени шармандаю шарми-
сор қилдингиз! Ўзлингизга кучингиз етмас экан, нима
қилиб шанғиллаб юрибсиз!

Бўстон. Сиз бесабр бўлмаг, қуда! Ҳали ҳеч гап
бўлгани йўқ!

Тўтинисо (*ийғлайди*). Қорнида боласи бор эмиш-
ку, бу ҳеч гап бўлмаганими? Қишлоқда қизим қандоқ
бош кўтариб юради! Ўзим нима деган одам бўламан!

Бўстон. Ийғламанг, хосияти йўқ! Шу иш шундоқ
бўлиб кетса қишлоқда менинг ҳам обрўйим қолмайди!
Ҳали ҳеч гап бўлгани йўқ! Аввал боши Умиданинг
иккиқатлигига гумоним бор. Ухлаб ётганида нафас оли-
шига секин қулоқ солдим, йўқ, қуда, иккиқат хотиннинг
нафас олиши бундоқ бўлмайди! Қаримжон шу гапни
менинг дармонимни қуритиш учун айтмадимикин?

Тўтинисо (*суюниб*). Илоҳим шундоқ бўлсин!

Бўстон. Бола у ёқда турсин, мен буларнинг
ЗАГСдан ўтганига ҳам гумонсираб қолдим. ЗАГСдан
ўтган бунақа бўлмайди!

Тўтинисо (*қувониб*). Бирга ётмайдими?

Бўстон. Ие, сизга нима бўлди, мен қўярмидим!
Қаримжон пастда, Умида айвонда, менинг ёнимда
ётади!

Тўтинисо. Билиб ўтирибсизми...

Бўстон. Кечалари пойлаб чиқаман, иккови ҳам
«қилт» этмайди!

Тўтинисо. Шундоқ экан, нега кетгизиб юбормай-
сиз? Кетсин районига!

Бўстон. Э, қуда, бор ақлингиз шуми! Умидани
районга жўнатиб Қаримжоннинг оёғига кишан солиб
қўяманми! Ишга кирганидан кейин «колхознинг меҳ-
монхонасида тураман», деди, унамадим! Меҳмонхонада
турса, албатта, алоҳида ҳужра олади, кечалари Қарим-
жон ингичка бўлиб кириб борсинми! Кўз олдимда тур-
гани яхши! Лекин ўзи ёмон бўлса ҳам номусли қиз
экан!

Тўтинисо. Ана, ўзингизнинг ҳам кўнглингиз мо-
йил! Билиб юрибман!

Бўстон. Ундоқ деманг, қуда! Аксинча, Қаримжон-
нинг кўнглини кундан-кун совутаётибман! Лекин бу
ишни аста-секин қилиш керак, қизиб турган кўнгилга
бирдан совуқ сув сепсам чатнайди! (*Махфий.*) Ҳозир

чўзма лағмон буюриб чиқдим, жўрттага буюрдим, албатта қилолмайди, қилолмай кўрсин-чи, Каримжоннинг олдида бирам ясай, шунақа ясайки... Сиз бирпасдан кейин тешикнинг олдига келиб туринг, «вой, қўлинг синсин!» дейишим билан тикка кириб келаверинг! Кўрасиз! (*Нос чекмоқчи бўлади. Нос йўқ.*) Мен гузарга бориб нос олиб келай. (*Чиқади.*)

К а р и м ж о н (*киради*). Энди, хола хафа бўлмай-сиз, сизлар унақа деб юрган экансизлар, бу ёғи бунақа бўлиб қолди...

Т ў т и н и с о (*йиғлайди*). Қизим тегаман деса оладиган йигит сон мингта... Ҳамма иллат аянгизда! Аянгиз ҳадеб гапиравергандан кейин мен ҳам «қизим чала ўқиган, сизга тушса яна ўқирмикин», депман.

К а р и м ж о н. Аям Хайрихонни келин қилсалар ўқитиш эмас, ҳозирги ишидан ҳам чиқариб олмоқчи эканлар-ку! Хайрихон уйда ўтириб аямнинг хизматларини қилар эмиш.

Т ў т и н и с о (*ҳанг-манг*). А!.. Мунча яхши!.. Менинг қизим ердан чиққан етимчами, «ишингдан чиқ» деса чиқиб аянгизнинг хизматини қилади!

К а р и м ж о н. Ўзларидан дурустроқ сўранг!

Т ў т и н и с о. Ҳамма ишлаганда менинг қизим нега уйда ўтирар экан! Ўзим ўқимасдан, ишламасдан нима бўлдим! Вақтида ишласам бирон хунар орттирар эдим, ишлаб қизгинамни дурустроқ ўқитар эдим. (*Йиғлайди.*) Дадаси раҳматлик мени ўқитмасдан, ишлатмасдан на менга қилди, на боламга қилди... Ҳозир жияк сотиб топганим нима бўлар эди! Тўппига жияк тўқиб сотаман! Бу жияк ўлгурга ҳам ҳозир ҳеч ким қарамай қўйди!.. (*Йиғлайди.*)

К а р и м ж о н. Қизингиз ердан чиққан етимча эмас, холажон, ўқишга ҳаваси бўлса ўқийди!

Т ў т и н и с о. Ҳавас ҳам гапми, ишдан келса бошини китобдан кўтармайди! Уйимизни китоб босиб кетган!

К а р и м ж о н. Уқийди дедим, ўқийди!.. Мен сизга бир нарсани айтиб қўяй: қизингизнинг суйган йигити бор!

Т ў т и н и с о. Вой, менинг қизим унақа қизлардан эмас!

К а р и м ж о н. Нима қипти, ҳалол-пок, ўзига муносиб йигитга кўнгил қўйган бўлса ёмонми?

Т ў т и н и с о. Шунақа-ку, лекин... ким айтди?

К а р и м ж о н. Ўзи айтди.

Тўтинисо (*юзини юлиб*). Вой ўлмасам!.. Вой шарманда!.. Шунақа дедими, а?

Каримжон. Менга айтгани йўқ, Умидахонга айтибди.

Тўтинисо. Вой писмиқ-эй! Ҳали келсин, мен... йўқ, аптекага бориб адабини бераман! (*Югуриб чиқиб кетади.*)

Каримжон. Бу ёғига қовун туширдим-ку! (*Чиқади.*)

Чироқ ўчиб ёнади. Ҳовли.

Бўстон (*киради*). Қани, ҳой, чўзма лағмон қани?

Каримжон (*киради*). Келдингизми, аяжон?.. Лағмон тайёр! Аммо-лекин келинингиз ҳунарни кўрсатадиган бўлди! Хамир овқатга дунёда хитойдан устаси йўқ. Келинингизнинг бир хитой дугонаси бор эди, шундан хитойча чўзма лағмонни ўрганиб олган экан денг... Аломат!

Бўстон (*дўқ қилиб*). Хитой қурбақа ейди дейишар эди-ку!

Каримжон (*шошиб*). Қурбақани ҳам хамирга ўраб ейди!.. Лекин овқатдан олдин ювиниб чиқасизми, совуқ сув одамнинг тафтини кўтаради...

Бўстон. Лағмонни олиб келсин!

Каримжон (*ташқарцга*). Умидахон, олиб кела қолинг, оғизлар сув очиб кетди!

Умида (*товуши*). Ҳозир...

Бўстон ютинади. Ранги ўчган Умида овқатни келтириб хонтахтага қўяди ва қўлга сув олади.

Умида. Ая, қўлингизни ювасизми?

Бўстон (*қўлини ювар экан, овқатга шубҳаланиб қарайди*). Ҳим...

Каримжон (*татиб кўради*). Оҳ-оҳ оҳ... Қиймага нима солган эдингиз, Умидахон?

Умида (*хитойча талаффуз билан*). Черепаха-шимпанзе...

Бўстон. Ҳалол нарсами?

Каримжон. Черепаха-шимпанзени кийикнинг шохидан қилади. Кийикни, ўзингиз биласиз, подшолар овлаган.

Бўстон (*лағмонни бармоғи билан титади*). Чўзма лағмонга қийма қилинмас эди! Емайман!

Каримжон. Хитойчаси қиймалик бўлади!

Оқ халатда санитар югуриб киради.

Санитар. Каримжон ака, Останақул оғирлашиб қолди, кислород бераётибмиз!

Каримжон. Ҳозир...

Умида. Мен ҳам бораман... Ая, чойни дамлаб қўйганман!

Учови чиқиб кетади.

Бўстон (*ўтириб иштаҳа билан лағмон ейди*). Уҳ-уҳ-уҳ!.. Вой хитой ўлсин! Вой хитойгина ўлсин!!

Тўтинисо (*киради*). Хайри! Ҳо, Хайри!

Бўстон. Келинг, қуда, кела қолинг, умрингизда хитойча чўзма лағмонни емаган бўлсангиз керак!

Хайри киради.

Тўтинисо. Ҳой яшшамагур, бу ерда нима қилиб юрибсан! Бундан кейин бу ҳовлига оёқ босмайсан! (*Уни етаклайди.*)

Бўстон. Ҳой, Тўтинисо, мунча бесабр бўлмасангиз, бу сафар бўлмади, чўзма лағмонни билар экан, эртага бошқа овқат буюраман, ҳўплама, бу овқатни ўзим ҳам билмайман. Ушанда кўрасиз!

Парда

ТўРТИНЧИ ҚҲРИНИШ

Уша декорация, лекин уй бутунлай бузилган, фақат кўча девори билан эшик ва ошхонанинг бир қисмигина қолган. Бўлажак ясли биносининг олди очилган. Сўрининг бир чеккасида Бўстон ўйга толиб ўтирибди. Узоқда радио муҳаббат тўғрисида хонини қилмоқда.

Тўтинисо (*комбинезон кийиб, пақирда оҳак кўтариб киради*). Вой, Бўстонбуви, яна бу ерда нима қилиб ўтирибсиз? Бугун қудаларингиз келадиган, маслаҳат оши бўладиган эди-ку! Яна бузасизми? Қўйинг-э, Каримжон бечоранинг юрагини қон қилдингиз! Ешларни ўз ҳолига қўясизми, йўқми?

Бўстон. Сиз қизингизни ўз ҳолига қўйган бўлсангиз, кўраман ҳали топган куёвингизни! Ҳалитдан сизни мардикор қилиб қўйибди-ку!..

Тўтинисо. Нега мардикор бўлар эканман, яслида ишлаган одам мардикор бўладими? Кундузи ишлаб кеч-қурун ўқибман. Ўқиб санитарка бўламан! Яна ўқисам сестра бўлар эмишман! Умидахон айтди!

Бўстон (*менсимай*). Сиз сестра бўлар эмишми-сиз?

Тўтинисо (*керилиб*). Ҳа, сестра бўлиб докторларнинг ёнида юраман! Укол қиламан! Сизга ҳам укол қиламан!

Бўстон. Мен сизнинг уколигизга зор бўлиб қолганим йўқ! Ўғлим доктор, хоҳласам келишни ҳам доктордан қиламан!

Тўтинисо. Ҳа, баракалла, шунақа бўлса нима қилиб ўтирибсиз бу ерда, боринг!

Қозон-товоқ, чойнак-пиёла, тугун, сумка кўтариб Каримжон, Умида, Хайри киради.

Каримжон. Сиз ҳам шу ердасиз хола?.. Иш тамом бўлди-ку! Бориб кийиниб чиқинг! Шошманг, аввал палосни ёзиб юборинг!

Тўтинисо сўрига жой қилади, сўнг пақир кўтариб чиқиб кетади.

Каримжон. Ая, аяжон, раҳмат, минг раҳмат сизга! Ақл-фаросатингизга яна бир марта тасанно! Мингминг тасанно! (*Пешанасига шаппалаб.*) Бу калла ҳали ёўр! Қаранг, шу эсимга келмабди-я: дадам қатнашмаган маслаҳат оши маслаҳат оши бўладими? (*«Қорахат» ўқилган жойдаги ниҳолга дадасининг суратини осад.*) Маслаҳатнинг бошида дадам туришлари керак! Раҳмат, ая!.. Умидахон, қозон осиб юборинг!

Умида чиқади. Хайри савзи тўғрамоқчи бўлади.

Бўстон (*юмшаб*). Хайри, менга бера қол, сен ўртоғингга қараш!

Хайри чиқади.

Қудалар қачон келишади?

Каримжон. Қўшнига тайинлаб келдим, яна ўзим бораман!

Бўстон. Тўйнинг маслаҳати бўлса менинг оғзимга қарайсан!

Каримжон. Хўп бўлади, аяжон, икковимиз ҳам сизнинг оғзингизга қараймиз! Қараб келаётибмиз-ку! Шу

чоққача сизнинг измингиздан ташқари бир қадам босдикми?

Умида савзи олгани киради.

Хайри (*киради. Умидага кўз қисиб*). Умидахон, сиз аввал гўшти солисизми, пиёзни солисизми?

Умида (*ёд олганини сидирға такрорлайди*). Ош қизироқ бўлсин десангиз, аввал пиёзни солиб пича қовурасиз; йўқ-йўқ, ошдан салгина кабоб ҳиди келиб турсин десангиз аввал гўшти солисиз!

Икковни чиқади. Бўстон орқаларидан қараб қолади. Қаримжон яшириқча қотиб-қотиб кулади. Шакар билан Ашуралиев киради. Ашуралиев Шакардан яшириқча келтирилган қоғозларини секин қўйнидан олади.

Шакар (*кўриб қолади*). Яна қоғоз олиб келдингизми?

Ашуралиев. Йўқ, мен... уч варақ, холос! Уқимайман, биқинимга тегиб турса бас!

Шакар. Қизингизнинг тўйи тўғрисида айтадиган икки оғиз гапингиз йўқми? (*Қоғозни тортиб олиб сумкасига тикади.*)

Ашуралиев. Уқимайман деяпман-ку! Мана, кўзойнагимни олинг!..

Қаримжон. Ие, келинлар, ҳозир бораман деб турган эдим.

Бўстон (*сўридан тушади*). Қелинг... келинлар...

Ашуралиев (*хаёли сумкада*). Бардаммисиз?..

Умида билан Хайри киради. Шакар Умиданинг фартуқ тутганини кўриб эси чиқиб кетади. Булар кўришиш билан овора бўлганда Ашуралиев пайт пойлаб, сумкадан қоғозларини ўғирлаб олади.

Бўстон. Яхши келдиларингми?..

Ашуралиев. Юз процент!

Умида билан Хайри чиқади.

Жамол (*киради*). Хода-пода синдириб юборайми! Ахир бўладиган бўпти-да!.. Шундай ҳовли туриб бу ерда нима қилиб ўтирибсизлар? (*Ҳамма билан кўришади.*)

Қаримжон (*суратни кўрсатиб*). «Маслаҳатнинг бошида дадам турсинлар» дедик!

Жамол (*таъсирланиб*). Ҳмм... минг раҳмат сенга, ўғлим!

Ш а к а р. Кам бўлманг!

К а р и м ж о н. Бу аямдан чиққан фикр!

Ж а м о л. Ие, сендан ҳам шунақа нозик фикрлар чиқадими?

Бўстон тескари қарайди.

А ш у р а л и е в (*қоғозга кўз югуртириб*). Ерқин хотира масаласи абадий сақланиши керак!

Ж а м о л (*Ашуралиевга синчиклаб қарайди*). Сиз... лектор эмасмисиз?

А ш у р а л и е в. Лектор Ашуралиев.

Ж а м о л (*ҳазил*). Бу ерга ҳам путёвка билан келган бўлсангиз қўл қўйиб бера қолай! (*Шакарга.*) Хафа бўлмайсиз... Бир куни «райондан лектор келди» деб қолишди. Ишимни ташлаб клубга югуриб кирдим, кирсам шу киши экан, қоғоздан бош кўтармай бир ўқиб кетди!.. Епирай, одамнинг уйқусини келтирадиган бунақа гапларни қаёқдан топасизлар? Бурунги маддоҳлар ёлғон гапни қойил қилиб одамларни йиғлатар эди, булар рост гапни гапиришса одамнинг ё уйқуси келади, ё кулгуси қистайди!

А ш у р а л и е в. Танқидингиз тўғри, раис! Бу ишга нима бўлиб кириб қолганимни ўзим ҳам билмайман. Одам кўнглидаги ишни қилмаганидан кейин, кўнглидаги гапни гапиролмас экан. Кўнглидаги гапни гапиролмагандан кейин нима қилади, бировнинг гапини ўқийди-да!

Ж а м о л. Уқиганингиз ўзингизнинг гапингиз эмасми?

А ш у р а л и е в (*қатъий*). Мутлақо!

Ж а м о л. Ие, сурма ичган хўроздай бўйнимни га-жак қилиб оғзимни очаману, товушим чиқмайди, денг!

А ш у р а л и е в (*қатъий*). Товушим чиқмайди!

Ж а м о л. Сизга қийин экан! Сиздан ҳам лекция эшитадиган одамларга қийин! Бошқа иш қилинг! Бошқа иш топиб берайми?

Ш а к а р. Жон кошки эди!

А ш у р а л и е в. Масалан?

Ж а м о л. Масалан, сельпо каттакон китоб магазини солаётибди. Мудирлигини гаплашиб беришим мумкин.

А ш у р а л и е в. Кечирасиз, китоб ишига ўртоқ Ашуралиева мутахассис!

Ж а м о л. Шунақами... Асл касбингиз нима?

А ш у р а л и е в. Асли касбим раҳбарлик, кичик-кичик раҳбарлик ишларини бажарганман.

Ж а м о л. Хўп, раҳбарлик иши ҳам топилади. Колхозда клуб бор, радиоузел бор, ҳаммом бор. Учовига битта раҳбар керак!

А ш у р а л и е в. Учта вазифа кўплик қилмасмикин?

Ж а м о л. Радиоузелда чаққон болалар бор, ҳаммом ўзи юриб турибди, буларга раҳбарлик қиласиз, лекин клубда битта ўзингиз ишлайсиз, раҳбарликни ҳам ўзингиз қиласиз! Ўйлаб кўринг!

Эр-хотин қизғин муҳокама қилади.

Т ў т н и с о. Яхши бўлади, ҳаммаларинг бир жойда бўласизлар!

Б ў с т о н. Яхши-ку, лекин узоқдаги кишнашар, яқиндаги тишлашар...

Ж а м о л. Ўғлинг доктор, келининг доктор, ҳали ҳам шунақа эски гапларни кўтариб юрасанми!..

У ми да ош, Х ай ри чой кўтариб киради.

Ш а к а р (*ўзича*). Вой, шўринг қурсин, қизим!..

Умида ҳаммага қошиқ қўяди. Бўстоннинг қўлига сув қуяди. Шакар бўзариб кетади. Ҳамма ошга майл қилади.

Ж а м о л. Мен шошиб турибман, энди тўйдан гаплашайлик. Битта боқиб юрган қўйим бор. Бундан ташқари йигирма кило гуруч бераман. Яна, ахир, колхозчилик... Икковинг колхозда отнинг қашқаси бўлиб қолдинг... Тўй катта бўлади! Ҳовли тўйи ҳам шунинг ичида!

А ш у р а л и е в. Тезисларда тўй катта бўлмаслиги керак дейилган!

Ж а м о л. Тўйни сизнинг тезисингизга қараб қилмай-миз... Тўйни қаерда ўтказасизлар? Менинг гапимга кирсаларинг клубда ўтказинглар! Кўп одам клубда ўтказяпти. Яхши бўлар экан. (*Бўстонга*.) Ўзинг кўргансан-ку!

Б ў с т о н (*йиғламсираб*). Шу ҳовлини бузмай турсанг нима қилар эди!

Ж а м о л. Бузмасам, шу ҳовлига одам чақирармидинг? Уят бўлмайдими?

К а р и м ж о н. Ая, клубнинг залига дадамнинг мана шу портретини катта қилдириб осиб қўямиз! Мана шундоқ бизга қараб турадилар!

Ж а м о л. Сизлар нима дейсизлар?

А ш у р а л и е в. Клуб яхши, минбари бор!

Жамол. Минбар бор? Тўйда ҳам лекция ўқимоқ-чимисиз? Уша куни минбарни олиб ташлаймиз! Хўп! Энди кунини белгилайлик! Қаримжон икковимиз кенгашиб келаси ҳордиқ кунини мўлжалладик. Сизлар нима дейсизлар?

Ҳамма маъқуллайди.

Хўп, гап шу! Қани, омин!

Қаримжон (*Бўстондан сарпо олиб қудаларга, Жамолга кийгизади*). Қутлуғ бўлсин!

Жамол. Қани, омин...

Бўстон. Шошма, ҳали оминга эрта. Ҳар иш бошидан пишиқ бўлгани яхши. Умидахон яхши, ёмон демайман, лекин «дуо олган кўкаради» деган гап бор, менинг хизматимни қилиб дуомни олса кам бўлмайди.

Шакар лабини буради.

Жамол (*аччиғи келади*). Менга қара, сен мунча «хизматим-хизматим» деяверасан? Умидахон нега битта сенинг хизматингни қилар экан, унга ўтқазиб қўйганинг борми? Умидахон ҳукуматнинг мактабида, халқнинг пулига ўқиган, халқнинг хизматини қилади-да! Йў-йўқ, «келин бўлганидан кейин ишидан чиқсин, уйда ўтириб менинг хизматимни қилсин», дейдиган бўлсанг, бу масалани колхознинг умумий мажлисига қўяман! Ўзингни олиб бораман, шу гапни ўз оғзинг билан халққа айтасан!

Бўстон (*бошидан рўмоли тушиб кетади*). Мен унақа деганим йўқ, демайман ҳам!

Жамол (*бўғилиб*). Сенинг қанақа хизматинг бор ўзи?.. Қаримжон, қоғоз билан қалам ол, аянг айтсин, сен ҳаммасини ёзиб, мана шу медалнинг ўрнига осиб қўй! Қани! Қани, айт! Биринчи... аянг беш вақт намоз ўқийди, Умидахон таҳоратига сув бериши керак!

Бўстон. Худога шукур намоз ўқимайман...

Шакар (*ғолибона*). Рост-да!.. Қизим шўрликка ҳалитдан фартуқ туттириб қўйибсиз-ку!

Жамол. Энди сиз ҳам бормидингиз! Умидахон доктор, шу билан бирга ўз уйида фартуқ тутса нима қипти? Пазандалик хотин кишининг нуқси эмас, ҳусни-ку! Ўзингиз уйда овқат қилмайсизми, консерва ейсизларми?

Ашуралиев. Э, бормисиз, раис, консерва еявериб

жонимда жон қолмади-ку! Бизнинг уйимиз уй эмас, қизил вагон, коммунизмга қизил вагонда кетаётганга ўхшаймиз!

Ш а к а р (*эрининг биқинига туртиб*). Қанақа эрсиз, уйнинг сирини кўчага чиқарасизми!

А ш у р а л и е в. Қайноқ сувни ҳам кўчадан олиб келамиз!.. Ёлғонми?

Ж а м о л. Бўлдими? Омин, оллоҳу акбар! Мен кетдим! (*Чиқади.*)

Узоқ жимлик.

Б ў с т о н (*ўпкасини тутолмайди*). Пешонам шўр экан... Бу йўл ўлгур очиқ эмаски гумдон бўлиб ҳажга кетсам!

Қ а р и м ж о н. Йўл очиқ бўлса мени ташлаб ҳажга кетармидингиз?

Б ў с т о н. Мен сендан шаҳар сўраганим йўқ, тахт сўраганим йўқ, ниҳоят хотиннинг хизматимни қилсин дебман!

Қ а р и м ж о н. Аяжон, нуқул «хизматимни қилсин» дейсиз, оналар аввал «болам» дегувчи эди-ку, мен қаёқда қолдим?

Ш а к а р. Менинг қизим нега сизнинг хизматингизни қилар экан, нима, сиз хотин пошшоми? Тавба!..

У м и д а. Ая, бошидан тушманг!

Б ў с т о н. Ҳа, хотин пошшоман! Ўз уйимда пошшоман!

Ш а к а р. Бундан чиқдики, сизнинг уйингиз ҳеч қачон Умиданинг уйи бўлмас экан-да!

А ш у р а л и е в (*қоғозларини варақлаб*). Ҳмм... Тезисда йўқ гаплар...

Ш а к а р. Сизга ўғлингиз азиз бўлса, менга қизим азиз, мен ҳам не машаққатда қиз ўстирганман! Нима, қизим мени камроқ эмибдими!

У м и д а. Жон ая, қўйинг!

Б ў с т о н. Баравар эмган бўлса ҳам эркакнинг фариштаси улуг!

Т ў т и н и с о. Вой, Бўстонбуви, сизнинг фариштангиз улуг эмасми? Менинг фариштамга нима қипти? Нега хотинларни ерга урасиз!

Б ў с т о н. Сиз тек турунг, сизга гап тушиб қолгани йўқ!

Т ў т и н и с о. Вой, нега гап тушиб қолмас экан! Менга нима қипти?

Ш а к а р (*бирдан*). Хўп, «хизмат» дейдиган бўлсангиз иккови бир кун сизнинг хизматингизни қилсин, бир кун менинг хизматимни қилсин!

Ешлар қотиб-қотиб кулишади.

Қ а р и м ж о н. Тамом, бундан ўткир гап бўлмайди, мунозарани шу ерда тўхтатамиз!

Б ў с т о н. Вой, эркак бошинг билан нега бу кишининг хизматини қилар экансан, бунақа экан, ўғил туғиб келин қилсинлар эди!

А ш у р а л и е в (*ўзича*). Бу менга шама қилаётпти!

У м и д а (*Хайрига*). Боринг, Жамол отани айтиб келинг, «иш яна бузилаётпти», денг.

Х а й р и (*чиқаёттиб*). Холажон, сизнинг онангиз нега ўғил туғмай сизни туғдилар экан? (*Чиқади*.)

Б ў с т о н (*қулоқ солмайди*). Нега ўғил туғмадингиз?

Қ а р и м ж о н. Ая!

Т ў т и н и с о. Бўстонбуви, шунақа бети қаттиқ хотинмисиз?

Б ў с т о н. А!.. Мен бети қаттиқ, сиз бети юмшоқ бўлиб қолдингизми? Қачондан бери? Айтинг, числасини айтинг, билиб қўяйлик!

Т ў т и н и с о. Уялинг!

Б ў с т о н. Сиз уялинг! Мен бети қаттиқ бўлиб бозорларда жияк сотиб юрганим йўқ!

Қ а р и м ж о н. Ая!!

Т ў т и н и с о (*бўзариб кетади*). Ўтиб кетган гапларни юзимга солманг, Бўстонбуви! (*Ўпкаси тўлиб*.) Мен ўша ишни қилган бўлсам, ўлганимнинг кунидан қилганман! Хато қилганман!

Б ў с т о н. Хато қилган бўлсангиз ҳам ўша ишни қилгансиз!

Т ў т и н и с о. Қилганман... тонмайман... (*Бирдан*.) Сиз, ўзингиз ҳеч хато қилмабсизми?

Б ў с т о н (*керилиб*). Мен нима хато қилибман?

Т ў т и н и с о (*ўч олиб*). Аввал менинг қизимни, Хайрини хизматкор қилмоқчи бўлган, энди Умидахонни хизматкор қиламан деб ўтирган нияти бузуқ, эски турмуш ким?

Б ў с т о н (*ўдағайлаб ўрнидан туради*). Ким эски турмуш?! Ким нияти бузуқ! Ҳозир уйимдан чиқиб кетинг!

Қ а р и м ж о н. Ая дейман!..

Тўтинисо (*чиқаётиб*). Эски турмуш! Нияти бузуқ!
Бўстон (*кетидан*). Жиякфуруш!

Шакар. Ўзингизга муносиб гапни гапиринг-да, қуда, қиз фарзанд эмасми? Ўзингиз ота-онангизга фарзанд бўлганмасмисиз?

Бўстон. Мен қиз фарзанд эмас деганим йўқ, демайман ҳам, лекин қадим замондан уйни ўғил ёритган, қиз ёритган эмас!

Ашуралиев (*қоғозларини қўйнига тиқиб*). Сиз туғилганда уйлارнинг ёришмаган эканми? Бундан чиқдики, сизни туғиб онангиз хафа бўлган эканлар-да? Лекин хафа бўлганлари маълум эмас, агар хафа бўлсалар отингизни «Бўстон» эмас, «Гўристон» қўяр эдилар!

Умида. Дада!

Шакар (*Ашуралиевга*). Ишни расво қилдингиз-ку! Дарров узр сўранг, «хато қилдим, кечирасиз», денг!

Ашуралиев (*Шакарга*). Хато қилдим! Кечирасиз!

Бўстон (*ҳансираб*). Ҳали шунақами!.. Ҳали қизини келин қилмасимдан бурун булар мени гўрга тиқмоқчи!

Жамол билан Хайри киради.

Войдод! Дод устига дод!

Жамол. Тағин нима бўлди, фотиҳа қилган эдик-ку!

Бўстон. Бировнинг ўғлига зўрлик эмиш! Зўрлик замони ўғиб кетган! Войдод!..

Ашуралиев. Феодализмнинг уяси экансиз!

Шакар. Қўйсангиз-чи!

Умида. Дада!

Бўстон. Ҳа-ҳа, мен энди қариган чоғимда феодализм бўлдимми! Войдод!..

Жамол. Менга қара! Дод дейсанми, войдод дейсанми, бари бир — Каримжон Умидахонни олади, Умидахон Каримжонга тегади! Икковининг хоҳиши шу! Менинг ҳам хоҳишим шу! Қолхоз, бутун қишлоқнинг ҳам хоҳиши шу! Қани, нима дейсан, қўлингдан нима келади?

Бўстон. Йўқ, йўқ! (*Ашуралиевни кўрсатиб*.) Мен мана бу одам билан қуда бўлмайман! Кўзимга кўринмасин!

Ашуралиев сарпони Бўстонга томон улоқтиради ва Шакарни етаклаб жўнаб қолади. Каримжон уларнинг кетидан юғради, яна қайтади.

К а р и м ж о н. Аяжон, сиз, назаримда, ҳамма гапин-
гизни гапириб бўлдингиз, етмаганига қарз олиб ҳам
гапирдингиз: энди мендан ҳам эшитинг... Ҳар иш худо-
дан дейсиз... Билмадим, худоданми, бошқаданми, Уми-
дахон икковимизнинг насибамиз қўшилган. Биз бунга
хурсандмиз, сиз хафасиз, бизни бир-биримиздан бенасиб
қилмоқчи бўласиз... Аяжон, тушунинг, бу тўғрида мен
сизнинг кўнглингизга қаролмайман!

Б ў с т о н. Шунақами!..

К а р и м ж о н. Шунақа...

У м и д а (*ёлвориб*). Қаримжон ака, бошқа бир нима
денг, аянгизни аянг!

Б ў с т о н. Шунақа бўлса бўпти! (*Қарғаш мақоми-
да.*) Худоё суйганинг билан қўша қаригин! Лекин қаёқ-
дан олиб келган бўлсанг ўша ёққа олиб кет! Уйимга йўл
бермайман!

Х а й р и. Холажон, нима деяпсиз!..

Б ў с т о н (*Жамолга*). Уйимни тузаттириб бер!

К а р и м ж о н. Янги ҳовли сизники, ая, биз жой то-
пиб оламиз. (*Қаршилик қилган Умидани кўча эшигига
қараб судрайди.*)

Б ў с т о н. Кераги йўқ, бу ҳовлидан менинг ўлигим
чиқмаса тиригим чиқмайди!

Ж а м о л. Хўп, тузаттириб бераман. Бунчалигини
билганимда буздирмасдим, атрофига қизил арқон тор-
тиб музей қилиб қўяр эдим! (*Сарпони ечиб, унинг бо-
шига илади ва чиқиб кетади.*)

Б ў с т о н (*бирдан*). Войдод! Ноқобил ўғилнинг дас-
тидан дод!

П а р д а

БЕШИНЧИ КЎРИНИШ

Уша ҳовли. Ойдин кеча. Узоқда сой шовуллайти. Булбул сайрайди.
Хўроз қичқиради. Бўстон сўрида ғарибона ётибди. Девордан
Қаримжон қарайди ва пастда турган кимгадир бир нималар
дейди. Девордан кесак кўчиб тушади. Бўстон дарров бошини кў-
таради. Қаримжон ғойиб бўлади.

Б ў с т о н (*бошини кўтариб*). Пишт! Пишт-э!.. Йў-
йўқ, пиш-пиш-пиш!.. Кела қол, жонивор, ёнимга ёт, ёл-
ғизман... Пиш-пиш... (*Бошини қўяди, яна кўтаради.*) Ма,
пиш-пиш-пиш... Уф! Йигитнинг ақли икки кўзида бўлар
экан-да! Туғиб, бола ўстириб, шунча йил йўлига ниго-
рон бўлиб... шуми! Ҳаҳҳ, қариб қувватдан кетадиган чо-
ғимда ғариб бўлдимми! (*Ўпкаси тўлиб.*) Пиш-пиш-пиш...

Бошини қўяди, куйиниб йиғлайди; секин ўрнидан туради, кўрпа сўридан сирғаниб тушади; йиғлаганича ҳовлини кезади, «қорахат ўқилган жой» даги ниҳолни кучоқлаб ҳўнграйди, сўнг телба бир ҳолда кўчага чиқиб кетади.

Девордан Умида қарайди, ерга тушиб ётган кўрпани, сўридаги бўш ўрвни кўриб ҳайрон бўлади ва пастдаги кимгадир ҳовлиқиб бир нималар дейди. Ҳаял ўтмай кўча эшигида Қаримжон билан Умида пайдо бўлади.

Қаримжон (*супанинг олдига келади*). Умидахон, аям йўқлар!

Умида (*тасалли бериб*). Уйқулари қочган бўлса юргандирлар-да! (*Атрофга.*) Ая! Ая!

Қаримжон. Э-э, сиз чақирманг! (*Атрофга.*) Ая! Ая!

Умида. Менга қаранг, Қаримжон ака, Хайрихонларникида бўлмасинлар тагин?

Қаримжон. Йўғ-э!.. Тўтинисо холамини кўз олдингизда ҳайдаб солдилар-ку! Лекин бир кириб чиқмай-сизми?

Умида. Ҳозир... (*Чиқади.*)

Қаримжон (*ўзича*). Уҳў!.. Қишлоққа борамиз, у ёғини ундоқ, бу ёғини бундоқ қилиб ҳамма касалликни ҳайдаб чиқарамизу, ҳолва еб ётамиз деб ўйлабмиз! Қишлоқда докторга касалликдан бошқа мана бунақа ишлар бор экану!.. «Эскини эплагунча эсинг кетади», дегани шудир-да!

Умида, уйқусираган Хайри киради.

Кечирасиз, Хайрихон...

Хайри. Вой ўлай... Кечқурун не маҳалгача гаплашиб ўтирган эдим. «Қишлоқдан бошимни олиб чиқиб кетаман», деган эдилар, мен юпатган эдим...

Қаримжон (*зўр ташвишда*). Шунақами?.. Бемаҳалда қаёққа борадилар...

Умида. Шу атрофдан кетганимиз йўқ-ку, ҳовлидан чиққан бўлсалар кўрмасмидик! Сутдай ойдин...

Учови кўча томонга кетади. Умида билан Қаримжоннинг ая деб, Хайрининг, хола деб чақирган товуши борган сайин узоқлашади. Кўча эшигида Шакар билан Ашуралиев пайдо бўлади.

Шакар. Умидахон! Қизим!

Ашуралиев. Қаримжон!

Иккови ичкарига қулоқ солади.

Тўтинисо (*товуши*). Хайрихон! Ҳо Хайрихон! (*Киради.*) Ие!.. Ассалому алайкум!.. Нима қилиб юрибсизлар?

Шакар. Умида билан Қаримжон Бўстонбувидан хабар олгани келишган эди, бемаҳал бўлиб қолди, дараги йўқ... Ўзингиз нима қилиб юрибсиз?

Тўтинисо. Уйғониб қарасам Хайрихон ўрнида йўқ! Ҳайронман, қаёққа кетди экан?

Ашуралиев. Қаримжон билан Умидахоннинг-ку узри бор, ойдин кеча... сизнинг қизингиз қаёққа кетади?

Шакар. Учови Бўстонбувига тушунтираётгандир-да!

Учови ичкарига қулоқ солади.

Тўтинисо. Сиз киринг-чи!

Шакар (*тинглаб оёқ учида сўрининг олдига киради*). Ҳеч ким йўқ! Бўстонбуви ҳам йўқ!

Ашуралиев. Ундоқ бўлса Бўстонбувини алдаб-сулдаб ҳовлига олиб кетишибди! Қани, юринг, ўртоқ Ашуралиева!

Тўтинисо. Хайрихонни айтиб юборинглар!

Ашуралиев билан Шакар чиқади. Тўтинисо узоқдан келган кимнидир кўриб кўрқиб кетади ва ўзини панага олади. Арвоҳ сингари Бўстон телба бир аҳволда тентираб киради ва сўрига аранг етиб бориб ўзини ташлайди. Тўтинисо беихтиёр унинг олдига боради.

Бўстонбуви, нима бўлди, сизга нима бўлди? Қидириб юришибди... Қаёқда эдингиз?

Бўстон (*бошини кўтаради*). Кўрқдим...

Тўтинисо. Нимадан кўрқдингиз? Қаёққа борган эдингиз?

Бўстон. Сой... бўйига борган эдим, Искандар ҳам сувга айтган-ку ҳасратини... Мен ҳам ҳасратимни айтмоқчи эдим, сув тилга кирди, (*эти жунжикиб*) тилга кириб: «Ғариб экансан, бенаво экансан, кел қўйнимга», деди.

Тўтинисо. Сиз ўзингизни ўзингиз ғариб-бенаво қилиб ўтирибсиз-ку, мени, қиёматлик қўшнингизни ҳайдаб солдингиз, қудангизни хафа қилдингиз, ўғлингиздан, келинингиздан юз ўгирдингиз... Сув шунақа деганда сиз нима дедингиз?

Бўстон (*Тўтинисонинг елкасига бошини қўйиб дир-дир титрайди*). Йўқ, дедим! Йўқ, дедим!! Болам бор, дедим!

Тўтинисо. Ҳа, ана энди ўзингизга келдингиз!

Радиодан (овоз). Диққат! Диққат! Эшитингиз! Колхоз радиосидан гапираётимиз! Колхозчи ўртоқ, қўшнингизни уйғотинг! Қўшнингизни уйғотинг!

Бўстон (ваҳима қилиб). Вой, яна уру! бошланди!

Тўтинисо. Нафасингизни ел олсин!

Радио. Микрофонимиз олдида рансимиз Жамол ота! Жамол ота! Эшитингиз!

Жамолнинг товуши. Колхозчи ўртоқлар, бе-маҳалда уйғотганимиз учун хафа бўлмайсизлар... Бундан тахминан икки соат бурун ҳурматли докторимиз Каримжоннинг аяси...

Бўстон. Вой!..

Жамолнинг товуши. Яъни ҳурматли докторимиз Умидахоннинг қайнонаси Бўстонбуви Эрматова йўқолиб қолди.

Бўстон. Вой!..

Жамолнинг товуши. Бўстонбуви уйқусираб ўрнидан туриб кетибди. Шунақа касали бор экан, Бўстонбувини ким қаерда кўрса маҳкам ушлаб, бетўхтов идорага олиб келсин! Умидахон, Каримжон учовимиз идорада бўламиз.

Тўтинисо. (Бўстонни маҳкам ушлаб судрайди). Юринг бу ёққа!

Бўстон. Шошманг!

Тўтинисо. Юринг деяпман!

Бўстон. Ранс колхозчиларга айтди-ку, сиз нега мени судрайсиз, колхозчи эмассиз-ку!

Тўтинисо. Яслида ишлайдиган бўлганимдан кейин колхозчиман!

Иккови торт-торт қилиб турганда радио эълонни қайтаради, лекин кўча-кўйда говур, ҳайқирик, автомобилларнинг гудоги унинг товушини босиб кетади. Шу чоқ Хайри югуриб киради, онасини эшик олдида тополомай ичкарига қарайди ва буларни кўриб бир оз анграйиб қолади-ю, югурганича кетади.

Бўстон. Тўтинисо деяпман, қўйворинг!

Тўтинисо. Ахир рансга кўриниш беринг, қишлоқ тинчисин!

Бўстон. Бормайман! Бормайман! Рансга нима дейман?

Тўтинисо. Менга нима деган бўлсангиз шуни айтасиз-да!

Бўстон (ялиниб). Жон Тўтинисо, шу гап орамизда қолсин!.. Шошманг, нафасимни ростлаб олай...

Радио. Диққат! Диққат! Колхозчи ўртоқлар, Бўстонбуви Эрматова топилди! Бўстонбуви Эрматова топилди!..

Бўстон. Ана, топилибман!

Умида, Қаримжон, Жамол, Хайри киради. Тўтинисо ранга воқеани айтиб беради.

Қаримжон (*хуноб*). Ая! Аяжон! Бу нима қилганингиз!

Бўстон. Жамол айтди-ку, уйқусираганимни...

Умида. Қаёқда эдингиз?

Бўстон. Менми?

Жамол. Ҳа, сен! Қаёқда эдинг, имонсиз!

Бўстон (*юзига қаролмай*). Уйқусираб Тўтинисонига кирибман... Гаплашиб ўтириб қолибмиз... (*Тўтинисога*.) Айтсангиз-чи!

Жамол. Шунақами... Сой бўйида нима қилиб юрган эдинг?

Бўстон. Уйқусираб...

Жамол. Хўп, Искандарнинг-ку шохи бор экан, бу ҳасратини одамларга айтолмай сувга айтган экан! Сенинг сувга айтадиган қанақа ҳасратинг бор эди? Уғлинг доктор, келининг доктор, бир-бирига хўп муносиб, бир-бирини яхши кўради — ҳасратинг шуми? Буни сувга айтиб нима қилар эдинг? Сувдан нима садо чиқади? Киройи айтганга яраша одамларга айт! Ҳали ҳам бўлса радиони тўғрилатиб берай, қишлоқ ҳали ухлаганича йўқ, бир ҳасрат қилгин!

Бўстон. Вой!

Жамол. Юр бу ёққа! Ғарибман дегин! Бенавоман дегин!! (*Бўстонни қўлидан тортади*.)

Бўстон (*қўрқиб кетади*). Вой, мен унақа деганим йўқ! Демайман ҳам.

Умидадан паноҳ тилайди. Умида уни қучоқлайди.

Парда

ОЛТИНЧИ ҚУРИНИШ

Яслининг очилиш маросимига ҳамма тайёргарлик кўрилган. Байроқлар, шиорлар, Ашуралиев яслининг очиқ турган эшигига қизил лента тортади. Гулзор саҳннинг ўртаси «Қорахат ўқилган жой» га ҳайкал ўрнатиб, оқ чойшаб билан ўраб қўйилган. Унинг бир томонида минбар, микрофон.

Собиржон (*микрофонга*). Бир, икки, уч, тўрт, беш... Асқарали ака!

Ашуралиев. Лаббай, Собиржон!

Собиржон. Радио митингни олиб эшиттиришга тайёр!

Ашуралиев. Баракалла! Баракалла! Сени почтадан озод қилиб бутунлай радиога олмасам бўлмайди! Раисга айтаман! Қўй ўша почтани, эшикма-эшик юрасанми... Қани, аввал эълонлардан эшиттириб кўрайликчи! (*Микрофонга йўталади.*) Биринчи: колхоз клуби олдида миллий музыка тўғараги ташкил қилинди, хонандалар, созандалар таклиф қилинади. Иккинчи: колхоз ҳаммоми ҳар куни эрталаб ўндан кечаси соат ўнгача муттасил юриб туради; иссиқ сувни исроф қилманглар; ҳаммом ҳамиша тоза, озода турса ўзларингга яхши!

Собиржон. Бўлдими?

Ашуралиев. Э-э, шошма, авжи қолди! (*Микрофонга.*) Ҳаммомга шиша идишда қатиқ олиб кирилмасин! Эълон тамом!

Собиржон. Энди мен борай, хатлар тўхтаб қолди.

Ашуралиев. Майли, лекин менга қара, магнитофонни ола кел, митингни ёзиб оласан!

Собиржон. Хўп! (*Чиқади.*)

Ашуралиев (*ташқарига*). Тўтинисо!

Тўтинисо (*бир қучоқ болаларга керакли латтапутта кўтариб киради*). Ҳа!

Ашуралиев. «Ҳа» эмас, «лаббай» дейишни ўрганинг! Кеча клубда лектор нима деди? «Ҳа», «ҳе», «ҳим» деган гаплар кетмайди. Сиздан бир илтимос: шу микрофонга қараб туринг, бола-чақа тегмасин! Мен уйга бориб ясаиб келай! (*Чиқади*).

Тўтинисо яслига кириб кетади. Елкасига талабалар сумкасини осиб олган Бўстон киради ва ҳеч ким йўқлигидан фойдаланиб ҳайкалнинг олдида келади, чойшабнинг бир чеккасини кўтариб қарамоқчи бўлади.

Тўтинисо (*эшикда пайдо бўлади*). Ҳай!.. Бу нимаси, Бўстонбуви?

Бўстон (*чўчиб нима дейишини билмайди*). Уқшдан келаётибман...

Тўтинисо. Уқийдиган одам шунақа беадабчилик қилади! Айтдим-ку: сеҳнингиз хит, ўқиганингиз билан илм юқмайди!

Бўстон (*ийғламсираб*). Сизга юққан илм нега менга юқмас экан!.. (*Бирдан.*) Сиз ҳам уйда димиқиб ётган эдингиз, ишлаб, ўқиб, кўкрагингизга шабада теккандан

кейин шунақа бўлдингиз-да! Эсингиздан чиқдими, ду... хуз!..

Тўтинисо (*хижолат*). Тўғри-ку, лекин... устига чойшаб ёпиб қўйгани — биров кўрмасин дегани бўлади!

Бўстон. Шунга айтаман-да, «қорахат» ўқилган жойга битта-яримта яланғоч хотинни тикка қилиб қўйган бўлмасин тагин!

Тўтинисо. Билмайман, кўрганым йўқ. Кеча кеч-қурун ҳам пойдевори турган эди холос, эрталаб қарасам усти пайдо бўлиб қолибди. Яланғоч хотин эмасдир, ўлдими!..

Бўстон. Вой, боғнинг дарвозасини кўрмаганмисиз, бир томонига қасқон ушлаган, бир томонига тўп кўтарган иккита қип-яланғоч хотинни тикка қилиб қўйибди! (*Ялиниб.*) Жон Тўтинисо, бир чеккасини очиб кўрай...

Тўтинисо. Ҳадемай митинг бўлади, ўшанда бир чеккасини эмас, ҳаммасини кўрасиз!.. Йўқ, Бўстонбуви, ақлим етмайди!

Бўстон. Нимага ақлингиз етмайди?

Тўтинисо. Шунча ишни тўғри қилган раис шунга қолганда хато қилмас!

Бўстон. Вой, Тўтинисо, нега раис дейсиз, Қаримжон билан Умидахонни нега айтмайсиз? Ясли тўғрисида йўл кўрсатган шулар-ку!

Тўтинисо. Рост, шулар! Шундай бўлгандан кейин ўғлингиз билан келинингиз яланғоч хотинни тикка қилиб қўйгани унамас!..

Бўстон. Булар унамайди-ку, Жамол ўлгурни шунақа ишларга ўч дейишади!

Тўтинисо. Йўқ, Қаримжон билан Умидахон қўйишмайди! Шундоқ Қаримжон! Шундоқ Умидахон!.. Уғлингиз яхши эди, келиндан ҳам хўп ёлчидингиз, Бўстонбуви!

Бўстон (*бахтиёр*). Сиз-чи, сиз ҳам куёвдан ёлчидингиз! Азимжонингиз тайёр хотинни ўқишга юбориб ўтирибди! (*Махфий.*) Бошқа йигит бўлса «ўсмангни қўй, сурмангни торт», деб Хайрини уйга тиқиб қўяр эди!

Иккови кулади. Одам йиғила бошлайди. Ғовур, йўтал, хотинларнинг кулгиси. Шакар билан Ашуралиев киради.

Ашуралиев. Шакархон, созандаларга айтинг, ҳоли-бақудрат машқ қилиб туришсин!

Шакар (*ташқарига*). Созандалар, машқдан бўлсин!

Машқ бошланади, Қаримжон билан Умида, магнитофон кўтариб Собиржон киради.

Ашуралиев. Каримжон! Умидахон! Бу ёққа келинлар! Қуда, сиз ҳам кела қолинг! Шакархон, сиз ҳам...

Жамол (*қўлида қоғоз, киради*). Қани, бошлаймизми?

Ашуралиев. Собиржон, тайёرمىсан?

Собиржон. Ҳозир... Лента чувалиб кетди.

Ашуралиев (*Жамолга. Ҳайрон*). Қоғозга қараб гапирасизми?

Жамол. Гапни бошлаб олай деяпман, бошидан хато қилиб қўймай...

Ашуралиев. Сиз хато қилсангиз мамлакатнинг бир чеккаси ўпирилиб кетадими? (*Қоғозни тортиб олади.*) Ўзингиз биласиз-ку, бу касофат ҳар қанақа одамни, ҳатто Афандини ҳам ғурбатнинг уясига айлантиради!

Собиржон. Ёзишга тайёрман, Асқарали ака!

Ашуралиев (*қоғозни чўнтагига тикади*). Баракалла! (*Микрофонга*). Радио эшитувчи ўртоқлар, микрофонимиз янги қурилган ясли биносининг саҳнида. Бу ерга яслининг очилиш маросимида қатнашиш учун азиз оналар ва бошқа аёллар йиғилишган! (*Халққа.*) Ўртоқлар, янги қурилган яслининг очилишига бағишланган митингни очиқ деб эълон қиламан!

Қарсақлар.

Сўз раисимиз Жамол отага!

Жамол. Ўртоқлар! Колхозимиздаги энг катта камчиликлардан бири, яслимизнинг йўқлиги эди десам хато бўлмаса керак! Онанинг кўнгли болада, боланинг кўнгли далада деган гап бор, лекин бизнинг колхозимизда онанинг ўзи далада, ҳурматли докторимиз Умидахон айтмоқчи, боласидан кўнгли тинч эмас эди. Шунинг назарда тутиб мана шу иморатни солдик. Энди, мен сизларга айтсам, ҳар қанча бола бўлса ҳаммасидан онанинг кўнгли тинч бўлади! Бемалол туға беринлар!

Хотин товуши. Жамол ота, правлениенинг ҳимматига, ғайратига раҳмат!

Жамол. Ўртоқлар, правление албатта, бу ишга бошчилик қилди: лекин ҳиммат колхозчиларники, иморат колхозчиларнинг пешона теридан бино бўлди; энди ғайрат масаласига келсак, ҳурматли докторимиз Каримжон билан ҳурматли докторимиз Умидахонга қуллуқ қилишимиз керак! Шулар жон қуйдиришди! Раҳмат шуларга!

Қарсақлар.

Шу билан бирга шундай, халқ учун қайишадиган ёшларни тарбиялаган ота-оналарга: Шакархон Ашуралиевага, Асқарали Ашуралиевга...

Бўстон ваҳима ичида кутади.

Қолаверса, Бўстонбуви Эрматовага ҳам чин кўнгилдан раҳматлар айтамиз!

Бўстон (*лабини буриб, ўзича*). «Қолаверса»!..

Ашуралиев. Сўз Умидахонга!

Умида. Мен ҳамма гапимни бино қурилгунча гапириб бўлганман. Жуда кўп гапиришга тўғри келди...

Жамол. Тўғри, бўйнимга оламан, айниқса сени кўп жавратдим!

Умида. Энди жавратмайсизми?

Жамол (*қатъий*). Йўқ!

Умида. Иморат учун қуллуқ, лекин битта иморатнинг ўзи, ҳатто янги яхши иморат ҳам ясли бўлавермайди. Ясли болаларнинг иккинчи онаси бўлиши лозим... Бунинг учун нималар керак эканини биласизми?

Жамол. Сенинг билганинг — менинг билганим, тила тилагингни, ортиғи билан бажараман!

Қарсақлар.

Ашуралиев. Шакархон, гапирасизми? Қитобхон оналар номидан...

Бўстон. Ҳой, менга қаранг, қуда, ҳадеб ўзларинг гапираверасизларми?

Ашуралиев. Э-э!.. Гапирасизми? Марҳамат! (*Собиржонга*.) Шошма, ёзмай тур!

Бўстон. Ясли тўғри, хатоси йўқ! Каримжон билан Умидахон келиб қишлоққа файз кирди. (*Жамолга*.) Бу тўғрида, қуллуқ, мени «қолаверса»га қўшдинг! Лекин Каримжоннинг дадасини лоақал «қолаверса»га ҳам қўшмадинг! Шундоқ бўлишини билар эдим! (*Ҳайкални кўрсатиб*.) Мана, кўриб турибман, шунинг ўрнига ёстиқдаккина мрамартош қўйсақ... чолгинам арвамасмиди? Бу-ку шунақа, сенга нима бўлди, Каримжон!..

Музика. Жамол қизил лентани кесади. Чапак. Оқ чодир тушиб, унинг остидан қуёшга толпинаётган гўдакнинг ҳайкали чиқади.

Бўстон (*энтикиб*). Вой, ўргилиб кетай гиргиттон!.. Умидахон, кўраётибсизми? (*Хаёлида неварасини ардоқлайди*.) Онасининг боласи, қантак ўрик донаси!.. (*Умидани қучоқлаб ўпади*.)

Парла

1987 йил